

İSLAM AHLAK FELSEFESİ ÖZET

AHLAK NEDİR ?

? **Ahlak** : İnsanın toplum içindeki davranışlarını ve diğer insanlarla olan ilişkilerini düzenlemek amacıyla ortayakonu olan ilkeler ve kurallar bütünüdür..

AHLAKIN KAYNAĞI NEDİR ?

? Ahlakın kaynağı dini olduğu kadar aklidir denilebilir .Deneye dayalı olduğundan a priori olarak mevcuttur.

? Soyut kavramlar üzerinde yol alır bu görüşün temsilcileri arasında özellikle ; **Stoalı düşünürler , descartes,spinoza, leibniz, kant** ve benzeri pek çok rasyonalist düşünürleri sayabiliriz..

? **Türk - İslam düşünürü Ferit Kam' a göre**; Ahlak ilmi bütünüyle tecrübedeğildir. O bazı çözümleyici sebeplerde göstermektedir. Çünkü bilim temel kavramlarına ancak tecrübe ve araştırmalarla ulaşabilir. Ahlak ilmi ise hayır, şer, hak, ödev ve benzeri kavramlarını ancak akli açıklık ve çözümlemelerle genelleştirip soyutlaştırabilir..

? Ahlak kuralları ve Fizik yasaları arasında şöyle bir ters orantı vardır;

Ahlak kanunu; objektif olarak zorunlu subjektif olarak mümkün iken , fizik kanunu objektif olarak mümkünsubjektif olarak zorunludur...

? Ahlakın kaynağı ve yöntemi sorununu bir kavram çözümlemesine indirgeyen mantıkçı pozitivistler ; Ahlak teorilerinde ortaya çıkan önemli kavram ve önermelerin analizlerinin yapılarak açıklığa kavuşacağını savunurlar. Bu kavramlardan bazıları iyi, kötü , doğru , yanlış , özgürlük, Seçme ve benzeri önermelerden bazıları ise ; "**Adalet iyidir**", **hırsızlık kötüdür, yalan söylemek kötüdür** şeklinde sıralanabilir...

? Ahlakın konusu ve yöntemi nedir ?

? **Ahlakın konusunu**; Bazıları ruhsal güçler ve bu güçlerin eğitimi bazıları görevler olduğunu bazıları hem ruhsal güçler hem de görevler olarak nitelendirilen bu konuda insanın hür olarak belli bir amaca yönelik ortayakoyduğu her türlü insani eylemler. iyilik , mutluluk , erdem, sevgi Hatta nefsin hastalıkları ve bunların tedavi yolları olarak düşünmüşlerdir . Eğer **ahlakın konusu**; iyilik, kötülük gibi ifadeler ile belirlenmeye çalışılırsa o zaman ahlakın konusunu. Irade (**istem**) , İhtiyara(**seçme**) dayanan ruhsal güçler, nefsi duygular , insani davranışlar olarak anlamak gerekir. **Örneğin**: Katip Çelebi " Nefsi faziletlerle süsleme ve reziletlerden korunma yollarını gösterir" ifadesi ile dile getirir...

? **Ahlakın konusunu görev ilmi olarak ortaya koymak isteyen ünlü Alman düşünürü Kant'a göre**; Her türlü ahlaki eylem, salt ödev duygusundan kaynaklanmaktadır diye ifade eder.

❓ İslâm ahlakçıları da ahlakın konusunu; İnsanın kendisine, yaratanına ve diğer insanlara karşı dinen yapmakla yükümlü olduğu görevler diye belirler..

❓ Bütün bu görüşler ışığında Ahlakçılar ahlakın konusunu; Özetle

1) İnsanı reziletlerden kurtarıp . Faziletli bir birey haline gelmesini sağlayacak eğitim yolları ile beraber iyifaziletlerin geliştirilip olgunlaştırılması

2) İster bireysel , ister sosyal, isterse dini olsun , her şartta üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmenin şartları araştırılarak belirlenmesi

3) Özgürlük, vatanseverlik yardımlaşma-dayanışma , ziyaretleşme diğer

canlıların ve varlıkların haklarına saygı gibi sosyal anlayışları yaygınlaştırma ve geliştirme

4) İnsanın, insan olarak yapması ve yapmaması gereken her türlü davranışı belirlenmesi ve bunlardan iyiolanlarını teşvik , kötü olanlardan sakındırmak şeklinde ifade edebiliriz..

❓ Ahlak ilminin yöntemiyle ilgili ; Bazıları deney, bazıları akli çözümleme,bazıları da hem deney hem de akla dayandırırken, kavram çözümlemesine yer vermişlerdir. Bunların başında empirist , pozitivist , materyalist ahlakçıları sayabiliriz..

❓ "Herkes ne yapıyorsa sende onu yap, işte doğru olan, ahlaki olan, ahlak kuralına *uygun olan budur." Bu görüşün temsilcileri arasında İlkçağda ortaya çıkan sofistleri, Demokritos'u ve XIX. yüzyıl AMPİRİST ve pozitivistlerini sayabiliriz. ❓

Ahlakın Amacı ve Gerekliliği nedir ❓

❓ Fert ve toplumların değeri, var olmalarının kaynağı, devamlılıklarını sürdürmelerinin, yükselip gelişmelerinin, güçlenmelerinin sebebi olarak görülen ahlak ilmi, bazı ahlakçılara göre ruh hekimliği (tıbb-ı ruhani), bazılarınca ruhun gıdası,kalp ve vicdanın huzurunu sağlayan bir kaynak, fazilet ve reziletleri bilmenin yolu olması sebebiyle, bilinmesi zorulu (vacip) olan bir ilimdir .❓

❓ Sokrates, ilk defa bilgelikle ahlaklı olmak arasında sıkı bir ilişki kurmuş,ahlaklı olmanın bir bilgi işi olduğunu ileri sürmüştür.

❓ Ahlak, insanlara erdemli olmayı öğretir; iyi ve kötüyü gösterir;bazı psikolojik hastalıkların sebeplerini, onlardan kurtulmanın yollarını gösterir.Sonuçta kalbimizin güzel duygulara ve irademizin iyi davranışlara yönelmesini sağlar.Kendisine düşen görevi yerine getiren insanın, insanca yaşama standardına ulaşması sonucunda dünyada huzur ve sükûn içinde yaşayarak sonsuz mutluluğa ulaşmasına neden olur.

❓

❓ Evrensel Bir Ahlak Mümkün müdür?

❓ Evrensel bir ahlaktan kastımız, hâlihazırdaki bağlayıcı değerler, değişmez kurallar ve kişisel tutumlar alanında temel bir uzlaşıdır. Çünkü davranışlarımızın bir göstergesi olan ahlakta temel bir muvafakat olmazsa, kaos veya bir çeşit diktatörlük, toplumları er yada geç tehdit edecek ve insanlar ümitsizliğe düşecektir. Evrensel bir ahlakın oluşması ve yerleşmesi için gerekli olan temel şart, insan hakları evrensel beyannamesinin de değişmez bir kuralı olan “her insanın insanca muamele görmesi” ilkesidir. ❓

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK AHLAK KURAMLARI

A)BATI AHLAK FELSEFESİ KURAMLARININ BETİMLENMESİ

❓ Batıda gelişen ahlak anlayışlarının biri dini diğeri felsefi olmak üzere iki tarihsel temeli vardır. Bunlardan birincisi Tevrat (10 Emir) ve incildeki ahlaki Emir ve öğütler ikincisi ise Antik Yunan ve Roma ahlak felsefeleri bağlamında ortaya konan bireysel ahlaki ilkelerdir **ST Paul** hristiyanları günlük hayatlarında Hz İsa'nın alçakgönüllülük, yumuşak, huyluluk, tevazu, cömertlik, Merhamet, Sevgi gibi erdemli davranışlar örnek almaya çağırır. Bu bağlamda **ST Augustine "sevgiyle yap da ne yaparsan yap der "ST Thomas ise Eflatuncu düşünceye ait toplumsal ahlaki unsurlara 3 tane de dini teolojik erdem ekler; iman, Umut, sevgi, Günümüz Batı ahlak felsefesinin son dönemlerinde en çok tercih edilen Ahlak tasniflerine göre ahlak bilimi üçe ayrılır**.

1)Metaetik

2) Normatif etik

3)Uygulamalı etik...

Metaetik ahlak felsefesinin en çözümleyici ve bir manada en teorik kısmıdır ve filozofların normatif tavsiyelerde bulunmalarına karşı çıkmak kavramsal çözümlemeleri ahlaki felsefe açısından yeterli görmek gibiyönleri 20. Yüzyıl Analitik felsefe geleneği ile irtibatlandırılmıştır.

❓ Metaetiğin ilgilendiği önemli problemler şunlardır; Ahlaki değerlerimiz, ilkelerimiz, yargılarımız ne anlama gelmektedir. Bu kavramların kaynağı kapsamı nereden gelmektedir. Bu problemleri aşarak **niçin ahlaklı olmalıyız** ❓ sorusuna kapsamlı bir cevap aramalıyız...

❓ Normatif etik, metaetikle uygulamalı etik arasında bir yerde durarak, birinciye göre daha pratik, ikinciye göre daha teorik bir görev üstlenir. Normatif etik, esas itibarıyla genel geçer ahlaki ilkelerin var olduğunu kabul eder ve bunların felsefi açıdan değerlendirilmesini, tartışılmasını, gerektiğinde eleştirilmesini veya yeni normların belirlenip temellendirilmesini, savunulmasını ve insanlara önerilmesini; bireysel, toplumsal hatta küresel düzeyde insanlara bir takım ahlaki normlar (**doğru tutum, davranış ve eylem kalıpları, hatta politikaları**) konusunda rehberlik yapılmasını uğraş kabul eden ahlak alanıdır. **Normatif etiğin ilgilendiği önemli problemler şunlardır: Doğru ve yanlış davranışlarımızın**

standardı nelerdir? Beğenilen huyları ve istenilen karakter olmayı nasıl başarabiliriz? Hangi ahlaki ödevleri yapmalı veya hangi ahlaki davranış sonuçlarını gerçekleştirmeliyiz ? ?

? **Uygulamalı etik ise**, tam anlamıyla gündelik yaşamla ilgili olan kürtaj,ötenazi ve hayvan hakları gibi belli bazı ahlak konularını ele alır ve farklı ahlak kuramlarının çözüm önerilerini irdeler. Normatif etik kuramlarının ilkeleri özel ahlaki konulara uygulanarak, ahlaken doğru çözümlere ulaşmaya çalışırlar. Uygulamalı etiğin ilgilendiği **önemli problemler şunlardır**:

1. Biyoetik ve tıbbi etik konuları.
2. İş ahlaki çevre ahlaki gibi başlıklar altında ele alınan konular.
3. Cinsel ahlak ve toplumsal ahlak gibi konular.

? **Metaetik**, iyi-kötü, doğru-yanlış, ahlaklı-ahlaksız gibiahlaki terim ve kavramların kaynağı, kapsamı ve özellikle de anlamı sorunuylailgilenen bir etik alanıdır. ? ? ?

✎ **Metaetiğin incelediği konular ve bunlarla ilgili olarak savunulan çeşitli felsefi görüşler şunlardır**:

a)Metaetiğin Linguistik Konuları: Teoriler_Pek çok insana görahlak dili, doğru ya da yanlış olan olgularla ilgilidir.Örneğin, bu görüştekilere göre,“**Kürtaj cinayettir**” ifadesindeki ahlaki hüküm ya doğru, ya da yanlıştır. Buna karşın bazılarına göre ise,ahlaki ifadeler sadece gözlemlenen olgularla ilgili değil, olguların nasıl olması veya olmaması gerektiği ile ilgili herkes tarafından paylaşılmayan inançlarımız veya dünya görüşlerimizle ilgilidir..

✎ Ahlaki hükümlerimizin doğru veya yanlış olduğunu “**biliyor**” muyuz, yoksa böyle olduklarına bir takım öznel nedenlerle “**inaniyor**” muyuz? Başka bir ifadeyle, ahlaki ifadelerimizinanlamı “**bilişsel**” mi, yoksa inançsal,duygusal, öğütsel vb. türden “**bilişsel-olmayan**” bir anlam mı taşımaktadırlar? Böyle bir soru iki ayrı metaetik teoriler gurubunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır:_

✎ **1.Bilişselci Metaetik Teoriler**: Doğalcılık ve Sezgicilik

Doğalcılık ve sezgicilik.Doğalcılara göre ahlaki ifadeler ile ahlaki olmayan doğal ifadeler arasında bir fark yoktur; bunların hepsi de doğrulanabilir ve yanlışlanabilir ifadeler olduğundan olgusaldırlar. Bu durum bütün ahlaki konular için geçerlidir.

✎ Bu görüşü eleştirenlere (**G. E. Moore**) göre, delillere başvurarak ahlaki ifadelerin doğru veya yanlış olduğu kararına varılabileceği iddiası, doğalcı yanılığ denilen bir tür yanılığa düşmektir. David Hume’un da dediği gibi, ahlaki ifadelerde oldukça yaygın olsa da, “**...dır**” dan birden bire “**...malıdır**” a geçmek mantiken geçersizdir. Dolayısıyla, bir şeyin nasıl olduğunun betimlemesinden, nasıl olması gerektiğine geçemeyiz. **Örnek** ötenazinin acıyı sona erdirdiği olgusal gerçekliğinden hareketle, doğrudan doğruya, hemen onun yapılması gereken doğru bir hareket olduğu şeklindeki ahlaki değer yargısına geçemeyiz. Çünkü arada sorulması ve cevaplandırılması gereken, herkesin muhtemelen kabul edeceği olgusal doğruluk-yanlışlık değerlendirmelerini aşan durumlar vardır.

✎ Bir başka bilişselci yaklaşım ise sezgiciliktir. Birbirinden farklı görüşleri olan sezgicilerden belki en tanınmış olan G. E. Moore'a göre, ahlaki bir ifadenin doğru veya yanlış olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bunu söyleyebilmek için bize yardımcı olacak yetimiz haz ve acı deneyimlerimizin kaynağı olan duyularımız, deneysel deliller ve bunlara dayalı akıl yürütmelerimiz değil, "ahlaki sezgi" mizdir.. sezgilerin güvenilir bir şekilde kılavuzluk edebileceklerini düşünmek de kolay değildir.

✎ **2.Bilişselci-olmayan Metaetik Teoriler:** Duyguculuk ve Öğütçülük Bilişselci olmayanlar ahlaki ifadelerin doğruluk ve yanlışlığı kanıtlanabilecek ifadeler olmadığını öne sürerek

ahlaki bir bilginin olmadığını savunurlar örneğin "ötenazi yanlıştır" demek olgularla ilgili bir ifade değil, başkatürden bir ifade biçimidir. ?

✎ Duygucu filozoflardan biri olan A. J. Ayer'e göre ahlaki bir bilgi yoktur. İyi, kötü, doğru, yanlış gibi terimlerden bahsettiğimizde, onaylamak veya onaylamamakla ilgili duygularımızdan bahsediyoruz demektir.

✎ Ahlaki yargıların öğütçü yaklaşımla yaygınlaşacağını savunan düşünürlerden H. M. Hare'ye göre evrensel öğütçülüğün, ahlaki ifadelerin doğasını doğalcı, sezgici ve duygucu teorilerden daha iyi açıkladığını savunmaktadır. Ona göre yukarıda sıralanan bu yaklaşımlar da faydalıdır, ancak onlar öğütçülüğün önüne geçemezler. Öğütçülük, "bunu yapmalısın" der ve bu durum benzer tavırdaki herkesin bunu yapmasının iyi olacağı anlamına gelir. Ahlaki ifadeler öğüt verici olduğundan, onlar olguları dile getirmezler. Bu yüzden doğru mu yanlış mı oldukları tespit edilemez ✎

? Kur'an ifadeleriyle birlikte, Nahl suresi 90. Ayetin başındaki emir ifadelerinden sonra, "umulur ki öğüt alırsınız" ifadesinin kullanılması insanlık için bu tercihin daha gerçekçi ve etkili olduğunu gösterebilir. ✎

✎ **Metaetiğin metafiziksel konuları objektivizm ve rölativizm;** Ahlaki

değerlerin ebedi, mutlak , objektif hakikatler mi yoksa sadece tarihsel ve kültürel süreç içinde gelişmiş olan, değişkenliğin izin taşıyan rölatif insani uzlaşımlardan adetler mi olduğu temel iki sorudur ?

✎ Öteki dünyaya yönelik objektivist veya mutlakçı biri de bu dünya için geçerli olan rölativist olmak üzere iki tür yaklaşımdan söz edilebilir

✎ öteki dünya merkezli görüşü savunanlara göre ahlaki değerler öznel insani adetlerin ötesinde bulunan bir alemde gerçekleri var olma konusunda objektif ve nesneldirler

✎ Ayrıca bu değerler değişmeyecek tarzda mutlak ve ebedidirler ve evrenseldirler bu görüşün bilinen en hararetli savunucularından biri Eflatun'dur. Her yerde her zaman ve herkes için geçerli olduğunu düşündüğü matematik bağıntılardan esinlenen Eflatun Tıpkı matematiksel ilişkiler gibi ahlaki değerlerin de değişmez mutlak hakikatler olduğunu iddia eder hocası Sokrates'in de savunduğu gibi her insanda bulunan ortak anlayış iyilik ideasından gelir .Cevabını vermektedir eflatun'un öğrencisi Aristoteles e göre de kaynağı iyi ideasını dayanmasa da Evrensel doğrular vardır ve karakterimizi geliştirmek suretiyle bu

dünyada bulunabilir ve gerçekleştirilebilir görüldüğü gibi **Sokrates ve Eflatun da ve Aristoteles de** ahlaki göreceliğe karşı insanların kendi zamanları içinde yaşadığı Kùltürlerini aşan ahlaki hakikatlerini aramalarını ve onlara bağılı kalmalarını öğütlemiştir **Kant'ın ödev ahlakını da akla dayanan objektivist ahlak olduğunu söyle söylemeliyiz**

 Objektivist yaklaşım ahlaki değerlerin tanrının iradesinden çıkan ilahi Emirlerden kaynaklandığını öne sürerler her şey mutlak Kudret sahibi bir tanrının kontrolü altındadır **Ockhamlı William a göre** tanrının "**cinayet işlemek yanlıştır**" gibi ahlaki ilkeler den oluşan ve mutlak manada uyulmasını istediğı emirleri vardır . Ahlaki sezgiler yerleştirerek ya da vahiy göndererek bu emirlerini bize bildirir evrensel bir gerçekliğe sahiptir..

 Rölativist bir tutum sergileyenlere göre Ahlaki değerler objektif bir yön taşımazlar. **Örneğın** Antik Yunan'da ortaya çıkan sofistler ve septikler yukarıdaki eflatuncu görüşü de tanrının irade ve buyruğı merkezde dini görüşü de reddederek ahlaki değerlerin tamamen insan ürünü birtakım adetlerden olduğunu savunurlar . Rölativizm kuramına göre evrensel olarak genel geçer hiçbir ahlak ilkesi yoktur derler Tam tersine bütün ilkeler değerler ve Erdemler özel bir kùltüre ve Çağ'a özgürdürler derler. Ahlaki doğruluğı keşfetmenin objektif nesnel bir temeli yoktur evrensel bir hakikat bulunmadığı için herkes de geçerli gerçek anlamda bir doğruluk yanlışıktan bahsedilemez.

 Felsefe tarihinde görecelik \rölativizm düşüncesini ilk defa sofistler dinlendirilmişlerdir. Bu göreceli değerlerin kişiden kişiye değiştiğini anlatan protagoras insan herşeyin ölçüsüdür diye formülleştirmiştir.

***Bireysel rölativizmin temsilcisi Nietzsche'ye göre.** Üstün insan kitlelerin köle ahlakına benzer değer sisteminden ayrı ve hatta ona tepki olarak kendi ahlaki değer yargılarını kendisi yaratır. Çünkü ahlakın mahiyetini belirleyen şey bireylerin güçlü veya zayıf . Efendi veya köle .Soylu veya sıradan biri olmasıdır.Rölativizmin diğer biçimi ise kùltürel göreceliktir. **Montaigne'in** savunduğı gibi bireylerin kişisel tercihlerinde değil yaşadıkları toplumun bir eylemi tasvip edip etmeyişinde bulunur.

 Genel olarak rölativist ler ahlaki değerlerin mutlak ve evrensel olduğunu kabul etmezler böyle düşünmelerindeki temel neden ahlaki değerlerin zamanın akışı boyunca dünyanın çeşitli coğrafyalarında ortaya çıkan toplumdan topluma değişiklik göstermeleri ve sürekli değişen bir niteliğe sahip olmalarıdır. Rölativizme göre objektivizm daha fazla tutarlı ve kabul edilebilir dir .**Örneğın Nisa Suresi**

 135 ayette Ey inananlar kendiniz ana Babanız ve yakınlarınız aleyhine de olsa Allah için şahit olarak adaleti gözetin ister zengin ister fakir olsun Allah onlara daha yakındır adaletiniz de heva hevesine uymayın Eğer yanıltılır sanız veya yüz çevirseniz bilin ki Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır .Kur'an'da görülen bu tür mutlak uyma ve uygulama isteğı bazen özel durumlarda görecelileştirilebileceğinin gözardı edilmesi ve olası sonuçların dikkate alınmamasını gerektirmez İslam itikadı mezhepleri arasında Mutezilenin Genel manada rölativist veya subjektivist,

 Eşariliğın katı sayılabilecek mutlakçı

 Maturidiliğın ölçülü mutlakçı olduğu ya da mutlakçılıkla görecelik arasında bir yerde bulunduğu söylenebilir.

Nitekim maturidinin bu konudaki yaklaşımı "hiçbir halde değişmeyenler" ile "şarta ve duruma göre değişenler" olmak üzere iki başlık altında değerlendirilip bunlara getirdiği izah tarzı mutlak ve göreceli olanlar diye bir ayrıma Tabii tuttuğu düşüncesini doğurmaktadır. Mutlak ahlaki değerler Allah'ın iradesinden bağımsız objektif bir varoluşa sahip ve akılla kavranırlar..

Fitri olarak bazı davranışlarımızın yardımseverlik duygusu tarafından motive edildiğini savunan bu görüşe psikolojik özgecilik denir

Metaetiğin Psikolojik Konuları : Bencillik ve Özgecilik (Duygu ve Akıl)

► **Thomas Hobbes** gibi bazı filozoflara göre bütün insani davranışlarımızı öne çıkaran temel unsur bencil arzularımız ya da benlik kavgasına konu olan çıkarlarımızdır .Buna ilaveten bütün eylemlerimizin arkasında yatan asıl itici güç duygusu olduğunu öne süren düşünürleri de hatırlamak gerekmektedir haz duygusunu esas alan düşünürler insanın bu psikolojisini (psikolojik egoizm) ve (psikolojik hedonizm) kavramları ile irdelerler.. Joseph Butler gibi bazı filozoflara göre ise bencillik ve haz alma duygusunun davranışlarımıza yön vermedik rolünü inkar etmemekle birlikte insanın fitratında başkalarına yardım veya iyilik etme gibi psikolojik etkenlerin de olduğu inkar edilemez bir gerçeklik olduğunu vurgusunu yaparlar.

Ahlaki davranışları sergileme noktasında bir başka metaetik tartışma konusu da aklın rolü meselesidir .Örneğin kürtaj ahlaken yanlıştır veya hırsızlık kötü bir davranıştır gibi ahlaki bir yargıda bulunulduğunda bu rasyonel bir değerlendirme mi yoksa sadece duygusal bir ifade mi olduğuna nasıl karar verilebilir bu konuda **David Hume***ahlaki yargılar ımızın Aklımızdan değil duygularımızdan kaynaklandığını iddia ederek akıl tutkuların kölesidir yargısını dile getirir Kant'a göre duygusal faktörler eylemlerimizi etkilese de bu tür etkilere karşı durmalı ve ahlaki eylemlerimizi duygular ve arzulardan bağımsız biçimde salt akıl ve motive etmeliyiz ***G.E.Moore** gibi bazı ahlakçı lara göre ise temel ahlaki yargıların doğru olduklarını bize bildiren ne akıl ve duygudur aksine Bunu ancak sezgilerimiz yoluyla kavrayabiliriz

Teolojik temellendirme dini otoriteye dayalı bir temellendirmedir.

Antropolojik temellendirme de insanın doğasını ve yetilerinin esas alınması ön plandadır insan doğasını uygunluk ya da özel manada insan ruhuna aklına duygularını iradesine vicdanına uygunluk ahlaki dinin temel kriteri sayılmaktadır endini bilmeyi öğütleyen Sokrates veya İnsan aklının ahlakın temelini oluşturduğunuz savunan kant'ı antropolojik temellendirme en açık şekilde savunan filozoflar olarak kabul edebiliriz

Meta Etik Metodolojik Konuları Etik Temellendirme ahlaki kuralların temel dayanakları meşruiyeti ve muhatabını ikna nedenleri de bazen birbirinden farklılık arz etmekte ve metaetik bir tartışma konusu olabilmektedir felsefede tartışılan belli başlı ahlakiye görüşleri temellendirme yolları kozmolojik teolojik antropolojik ve sosyolojik temellendirme dir kozmolojik temellendirme esas olan Kozmoz yani .Düzenli bir yapı olduğu kabul edilen Evren veya duayı dikkate almaktır

Örneğin ilk çağ filozoflarında özellikle klinikler ve stoalılarda bu temellendirme yaklaşımı yaygındır yine aynı şekilde İslam ahlakında Mevlana'ya atfedilen 7 öğütten 6'sı doğadan alınan örneklerle temellendirilmektedir

Erdem Etiği

Erdem ettiğinde Eylem yaparken uyulması gereken Kural ve Niye ya da eylemin sonunda ortaya çıkan doğru Davranıştan ziyade eylemde bulunacak kişinin karakterinin oluşmasına ve ahlaki gelişimine önem verilir

Tarihsel olarak bakıldığında Batı felsefesi geleneğinde Erdem etiği en eski normatif kurallardan biridir Eflatun temel Erdemler olarak nitelendirilen 4 büyük Erdem'e vurgu yapar bilgelik cesaret itidal ve adalet Aristo erdemlerin edindiğimiz iyi alışkanlıklar olduğunu ve bunların kazanılıp geliştirilebileceğini savunmaktadır ona göre kusursuz bir orta nokta bulmak Elbette kolay değildir Ancak Aklımızın yardımıyla yani ifrat ve tefritten kaçınma mız orta bir yola ulaşmamız mümkündür

Normatif Etik Kuramlar

Doğru ve yanlış davranışı düzenleyen ahlaki normlara kriterleri ulaşmaya ve doğru davranışı Meleke haline getirmiş bir karakter özelliğini ulaşmaya çalışır normatif etiğin altın kuralı başkalarının bize yapmasını istedi istediğimiz şeyleri biz de onlara yapmalıyızdır bu ilkeye göre hareket ederek doğru ve yanlış olduğunu teorik olarak belirleyebiliriz Batı ahlakına daha yaygın olarak şu üç normatif etik kuramı irdelemek tedir Erdem etiği ödev etiği faydacı etik tir bazen şu şekilde de isimlendirilmektedir aksiyolojik Etik teleolojik etik deontolojik Etik bunlardan aksiyolojik etik Erdem etiği ne teleolojik Etik faydacılık deontolojik etik de ödev etiği ne karşılık gelmektedir

Ödev Etiği iyi ya da deontolojik teoriler ahlakı; Çocuklarımıza bakmak Yalan söylememek cinayet işlememek gibi belli bazı temel yükümlülükleri ya da görev ilkelerine da yandırır başka teorilerle karıştırılma endişesiyle sonuçsalcı olmayan teoriler olarak da nitelendirilir ler Çünkü deontolojik etiğin ödev ilkeleri zorunlu olarak yapılması gereken eylemlerdir ödev etiği söz konusu olduğunda akla ilk gelen Kanttır ancak kağıttan önce de ödev ettiğini ve farklı versiyonlarını geliştiren olduğunu söylemeliyiz örneği 17 yüzyıl Alman düşünürü S.pufendorf insanın yapması gereken çeşitli görevlerden bahseder bu görevlerden bazıları Kendimize karşı görevlerimiz başkalarına karşı görevlerimiz Tanrıya karşı görevlerimiz ahlak kuramına görev temel yaklaşımı bir başka çeşidi de haklar teorisidir Çünkü haklar birtakım görevler ile ilişkilidir çoğunlukla göre bizim Yaşam sağlık özgürlük ve mülk edinme gibi Tanrı tarafından verilmiş doğal Evrensel eşit ve devredilmez haklarımız vardır ve bunlara herkesin saygı gösterip zarar vermemek görevidir

Uygulamalı Etik son zamanlarda uygulamalı ahlak konuları ve problemleri şu alt başlıklarda ele alınmaktadır .

Biyoetik (tıbbi etik) Kullanılmayan dondurulmuş embriyoların durumu, kürtaj ,hasta hakları ve doktorun sorumlulukları insanlar üzerindeki tıbbi deneyler zihinsel engellilerin hakları ,intihar Ötenazi ve benzeri problemler ,

iş ahlakı ; kapitalist iş yaşamındaki toplumsal sorumluluklarla ilgili konular aldatıcı reklamlar iş hakları ve benzeri problemler

Çevre ahlakı hayvan hakları hayvanlar üzerinde yapılan deneyler çevre kirliliği doğal kaynakların yönetimi Tatlısu ve kaynaklarının paylaşımı gelecek kuşaklara daha yaşanılır bir dünya bırakma yükümlülüğünüz ve benzeri problemler

Cinsel ahlak ; Çok eşliliğe karşı tek eşlilik evlilik dışı ilişkiler ,ensest ilişkiler ve benzeri problemler ..

Sosyal ahlak İdam cezası , nükleer savaş, uyuşturucu kullanımı, ırkçılık ve benzeri problemler

İslam ahlak düşünürlerinin Kur'an ve sünnette geçen Erdem anlayışları yanında Eflatun ve aristotelesin Erdem kuramlarından geniş ölçüde yararlandığı yararlandıklarını belirtmeliyiz Orta Çağ'ın ünlü Hristiyan ilahiyatçısı Thomas aquinas yukarıda belirttiğimiz eflatunu ait 4 büyük Erdem'e 3 tane de teolojik Erdem iman Umut Sevgi eklemiş ve böylece Hristiyan düşüncesinden 7 Erdem'den oluşan bir liste hazırlamıştır

İslam ahlak felsefesi kuralları

İslam ahlakı teorisini ortaya koyan düşünürler İslam ahlakının kaynağı ve temel ile Kur'an ve sünnete dayandırılmaktadırlar. Konuya bu açıdan yaklaşıldığında, İslam ahlak felsefesinin (etik) temeli ise, Kur'an ve sünnetle birlikte Antik Çağ ahlak felsefesinin etkilerini taşıdığını söyleyebiliriz

Kur'an'ın Meta etik anlamda insana bakışı ve getirdiği normatif ahlaki kurallar, karakterler ve müeyyidelere bakışı, şu dört kısa ayette özlü bir biçimde görülür: "Kişiye ve onun şekillendirene, sonra da ona iyilik ve kötülük kabiliyeti verene And olsun ki, kendini arındıran saatte ermiştir. Kendini kötülöklere kaptıran kimsede ziyana uğramıştır."

Anlaşılağı üzere, insan doğası gereğı hem iyilik hem de kötölük yapmaya yatkın, fatalizm den uzak bir şekilde, kendini arındırmayı da fenalıklara gömmeyi de seçme özgürlüğüne ve sorumluluğına sahip bir varlıktır

Kur'an, zerre kadar iyiliğın de kötölüğü de karşılığını görüneceğini belirterek, ahlaki eylemler için sarsılmaz bir temel, sağlam bir gerekçe ve uhrevi hayat için çok güçlü bir motivasyon sağlar: "Kim zerre kadar iyilik yapmışsa onu görür, kim zerre kadar kötölük yapmışsa onu görür."(Zilzal99/7-8) İnsanın doğasında gelen bu yeteneğini olumlu manada kullanarak erdemli davranışlar kazanması için, Kur'an da pek çok Fazilet tavsiye edilir.

İslam ahlakının en önemli iki kaynağı Hz Muhammed'in hadisleri ve sünnetidir. Çünkü Hz Muhammed, peygamber olmadan önce de üstün bir ahlaka sahipti; eminlik, güvenilirlik, dürüstlük gibi erdemlere sahip oluşuyla herkes tarafından tanınıyor, hatta peygamberliğini kabul etmeyenler bile, O'nun bu özelliklerini her zaman teslim ediyorlardı.

İslam ahlakının altın kuralı kabul edilen ilkesi, benzer şekilde Yahudi ve Hristiyan metinlerinde de geçen, "Sizden birisi, kendisi için istediğini kardeşi veya komşusu için istemedikçe kâmil manada iman

etmiş olamaz", hadisidir. Hadislerde vurgulanan bir başka önemli ilke de, davranışlarında iyi niyete verilen değer dir.

İslam bilimlerinin pek çok dalında olduğu gibi, İslam ahlak felsefesinin temelini de Kur'an ve hadislerdeki ahlaki ilkeler oluşturmaktadır. İslam ahlakının da insicamlı, bütüncül, rasyonel ve tutarlı bir kuram haline getirilmesi, İslam Bilgin ve filozoflarına bırakılmış bir iştir.

Veda hutbesinde, yasaklanan, emredilen ve öğütlenen hususların ne kadar Evrensel yahut genel-geçer ilkeler olduğunu görmek ve göstermek gerekir. Bu söylevde geçen "Ne zulmediniz nede zulme uğrayınız" düsturu,sadece İslam ahlakçılarınin değil, Çağdaş Batı felsefesi kitaplarında bile epigrafi yapılmaktadır burayla ilgili 2011 bahar final sınavı 2011 not yükseltme ve 2013'te de final sınavı olarak soru buradan gelmiştir.

İslam ahlak felsefesi genel olarak şu üç gruba ayrılmaktadır:

1- Geleneksel ahlak

2 - Felsefi ahlak

3- Tasavvufi ahlak

Bu tasnif, İslam bilimlerinin genelliği çerçevesinde ele alındığında, Kelami ahlak ve Fıkhi ahlak'tan da bahsedilmelidir.

Eğer bir ahlak felsefesinden metaetigi anlayacaksak O zaman metaetik tartışmaların Özellikle de metafiziksel boyutunun irdelenmesinin belki de en iyi, felsefeciler ile birlikte kelamcılar tarafından yapılmış olduğunu teslim etmek gerekir. Yine **burayla ilgili 2012 not yükseltme 2013 Final ve 2015 final soruları mevcuttur**

Ahlak ile hukuk arasındaki yakın ilişkiden dolayı, fıkıh/hukuk konularının birçoğunun, aynı zamanda ahlak konuları olduğu bilinmektedir.

Çözümü zor olan eylemler konusunda hüküm vermek, Batı'daki durumdan farklı olarak genellikle İslam toplumunda fıkıhçılardan beklenmektedir. Bu yüzden Batı ahlak felsefesi tasnifi dikkate alınsa bile, uygulamalı ahlak konularının bizim geleneğimizde ele alındığı alan, fıkıh konularının işlendiği alandır. Bu değerlendirmeleri de dikkate alarak, Batı ahlak felsefesinde görülen üçlü tasnifi incelediğimizde, İslam ahlak felsefesinin şöyle sınıflandırmak mümkün olur.

☒ **İslam ahlakında metalik: Kelami/Felsefi ahlak**

☒ **İslam ahlakında Normatif Etik: Dini, Felsefi, Tasavvufi Ahlak**

☒ **İslam ahlakında Uygulamalı Etik: Geleneksel Uygulamalı Ahlak/Fıkhi Ahlak**

1- Metaetik: (Kelami/Felsefi Ahlak)

İslam ahlak filozoflarının sistemlerinde Metaetik konular derinliğine irdelenmiştir. Biz burada Kelami ahlaka kısaca değinmek istiyoruz. Kelami ettik, nihai olarak Kur'an ve Hadislere dayanmakla beraber, ağırlıklı olarak akli yöntem ve kanıtlamaları yer vermektedir. Burada ahlaki eylemleri derinlemesine analiz ederek ortaya koyan, üç büyük akım vardır. Mutezile kelimcileri ile başlatılan akılcı akım; akli delillerden ziyade, nassın bağlayıcılığını öne çıkaran ve Eşari'nin başlattığı ilahi buyrukçu akım; bir de bu ikisinin ortasında olmakla birlikte, etik konularda Mutezile'ye daha yakın duran Maturidi akımıdır. Kelamcılar tartıştığı konuların çoğu, çağdaş meta etikçilerin tartıştığı konular olmakla birlikte, Kelamda ahlak felsefesi ile ilgili tartışmaların temelini kader, irade, özgürlük ve bu kavramlarla ilgili problemler oluşturmaktadır.

Bura ile ilgili 2015 bütünleme sınavında soru gelmiştir.

Mutezile'ye göre, Allah'ın adalet ve hikmet sıfatlarının olması, insanın özgür bir iradeye sahip olmasını gerektirir. Bu anlayışa göre, ahlaki değerlerin kaynağı nakilden ziyade akıldır. Dolayısıyla ahlaki değerler göreceli değil evrenseldir.**Buradan 2012 final sorusu mevcuttur.**

Eşariye göre, Allah'ın kudret ve irade sıfatları, insanın iradesini tümüyle sınırlandırır. Bu anlayışa göre de insan fiillerinde önemli olan hürriyet değil sorumluluktur. Doğal olarak ahlaki değerlerin kaynağı akıl değil ilahi emir ve yasaklardır. Bu manada ahlaki eylemlerin niteliği evrensel değil görecedir.

Maturidi'ye göre ise, insan eylemlerinde özgürdür. Bu anlayışta da ahlaki değerlerin kaynağı akıl, diğerlerinin niteliğinin ise göreceli değil evrenseldir.

Bu sınıflandırmaya insanın özgür iradesini hiç tanımayan ve insanın iradeli olarak görünen fiilleri de dahil, tabiatla ve toplumda olup biten her şeyin yegane kaynağının Allah olduğunu savunan Cebriye'yi de katarak, en kaderci ve teistik subjektivist olandan en özgürlükçü ve objektivist olana doğru sıralama yaptığımızda sırası ile şu şekilde olur: **Cebriye, Eşariye, Maturidiye ve Mutezile.**

Kur'an'da, insanın özgür ve sorumluluk sahibi olduğunu beyan eden, ceza ve mükâfatın buna göre yapılacağına, Allah'ın asla keyfi davranıp haksızlık etmeyeceğini belirten pek çok ayet vardır. Bu ayetler insanın eylemlerinde özgür olduğu konusunda en ufak bir tereddüde yer bırakmayacak derecede açık ve sade anlatımlardır. Örneğin, "De ki: Ey insanlar! Rabbinizden size gerçek gelmiş. Doğru yola giren ancak kendisi için girmiş ve sapıtan da kendi zararına olarak sapıtmıştır. Ben sizin bekçiniz değilim."(Yunus/10:108) yine "Bu yaptıklarınızın karşılığıdır. Yoksa Allah kullarına asla zulmetmez."(Al-i İmran/3:182) şeklinde buyrulmaktadır.ve **bu ayetlerle ilgili 2011 bahar final döneminde soru gelmiştir.**

İnsanın özgürlüğü, mutlak ve kendi başına kaim olabilecek bir özgürlük değil, Külli iradenin sınırları içinde olan bir özgürlüktür. Dolayısıyla bu özgürlük, Kaderle çelişen değil, onun için yer bulan bir özgürlüktür. J. Paul Sartre'nin "insan,özgür olmaya mahkumdur." ifadesinde: İnsan özgürlüğe kaderlenmiştir. Allah açısından bakıldığında, bu konu şöyle ifade edilebilir. Allah takdirinde özgürlük bahşetmiştir. Yani bu problem çerçevesinde, hem insan özgürlüğü hem de ilahi takdir kabul edilerek daha makul ve belki makbul bir yol izlenebilir.

2- Normatif Etik (Dini, Felsefi, Tasavvufi Ahlak)

a) Geleneksel Dini Ahlak

✧ Dini ahlaki temellendiren ler nihai olarak Kur'an ve Hadislerdeki ahlak ilkelerine dayanırlar. Diğer ahlak anlayışları kadar olmasa da Yunan Felsefesi ve İslam kelamın etkisini de görmek mümkündür.

✧ Bu ahlakın temel unsurları, Kur'an'a dayalı bir dünya görüşü, kelami kavramlar, felsefi ilkeler ve bazen de tasavvuftur.

✎ Kurmuş olduğu ahlak sistemi felsefi, kelami ve Sufi ahlakının izlerini taşıyan Gazali, bu ahlak türünün en iyi temsilcisidir.

💡 Önce aklın Mahiyet ve değeri ortaya konularak üzerine dini, sosyal ahlak ele alınır, sonra da ahlaki faziletler ve reziletler sıralanır. Gazali de özellikle İhya'nın üçüncü ve dördüncü bölümlerinde ahlaki konulara değinir; ilkinde nefis terbiyesi ve ruhun reziletlerden arındırılması gibi konular, ikincisinde ise faziletlerin kazanılması derin felsefi ve psikolojik yapılarak sunulur.

b) Felsefi Ahlak

✧ İslam felsefe ahlak teorilerinin Klasik dönem ve modern dönem yahut Kant sonrası felsefeyi ahlaki diye ikiye ayırmak daha doğru olacaktır. Çünkü iki dönem arasında belirgin farklar gözlemlemek mümkündür.

✧ Klasik felsefe ahlakın temel özelliklerinden bazıları şunlardır: nefsin üç gücü (düşünme, öfke, arzu) vardır. Bu üç güç ile bağlantılı olarak dört erdem (hikmet, cesaret, İffet, adalet) vardır. Sayılan bu erdemler, orta yolda ve aşırı uçların tam ortasında bulunur. Aşırı uçlar kabul edilen ifrat ve tefrit, reziletleri; itidal olarak adlandırılan ölçülülük ise faziletleri ortaya çıkarır.

📖 Temel değerler evrenseldir; Tanrı, iyiyi gerçek anlamda iyi olduğu için bütün insanlara buyurur.

✧ Toplamlar, siyasal yönetim biçimlerine göre cahil toplumlar ve erdemli toplumlar olarak ayrılır.

✎ Modern yahut çağdaş felsefi ahlak diye nitelediğimiz, İslam felsefi ahlakını asıl belirleyen unsur ise Kant'ın yapmış olduğu etkidir. Bu etki, M. Abdullah Draz'ın Kur'an ahlakı ve A.Hamdi Akseki'nin Ahlak ilmi ve İslam Ahlakı adlı kitapların da belirgin bir biçimde görülür. Bu kitaplarda geçen terimler ya da kullanılan dil, sınıflamalar ve tercihler Kant'ın deontolojik etiğini yansıtmaktadır. Bu konu ile ilgili 2011 bahar final dönemi sorusu mevcuttur.

✧ A.Hamdi Akseki Kant'ın ödev ilkesinin kaynağı ve dayanağının akıl olduğunu belirtir. Daha sonra da İslam'da ödevim kaynağı din ve tanımı ise şöyledir: "Ödev, dinin yapılmasını emrettiği hayırlı işlerdir." yahut "dinin emirlerine uymak, yasaklarından uzaklaşmaktır."

c) Tasavvufi Ahlak

● Ahlakın pratik yönünü ve manevi özelliklerini en fazla önemseyen ahlak anlayışının, tasavvufi ahlak olduğunu söylemek mümkündür.

► Tasavvufi ahlakın önemseddiği erdemler; muhasebe, murakabe, tevbe, züht, sabır, tevazu, edep, muhabbet, ihlas, doğruluk, diğergamlık gibi ahlaki kavramlardır.

✧ Tasavvuf ahlakının temel özellikleri olarak şunlar sıralanabilir: nefis mertebelerine dayalı (nefs-i emare, levvame, mülhime, mutmaine, raziye, marziyye, kâmile) olarak, nefis terbiyesi ve tezkiyesi ne özel önem vermek. Riyazet ve uzlet gibi teknikler uygulayarak, ahlaki-manevi gelişimi, dinamik ve hiyerarşik bir haller ve makamlar süreci olarak yaşamak. Toplumsal hayata ve dünyevi nimetlere nispeten ilgisiz kalabilmek veya en azından bunları gönülde yer etmesine izin vermemeye çalışmak. İnsanın hürriyetini, nefsanî arzu içgüdülerin baskısından azade kalabilmek olarak yorumlayıp, gerçekleştirmeye çalışmak. sevgi ve hoşgörüyü hem ahlaki erdemlerin hem de uhrevî müeyyidelerin başında görmek. **Bura ile ilgili 2012 final sorusu mevcuttur.**

3- Uygulamalı Etik (Ameli ve Fıkhi Ahlak)

✧ Pek çok ahlak kitabı genel olarak, nazari ahlak ve uygulamalı ahlak olarak iki ana bölüme ayırmaktadır. Fakat bizdeki uygulamalı ahlak ile Batı'daki uygulamalı etik arasında az da olsa farklılıklar vardır. Batı'daki uygulamalı etiğin; biyoetik, tıbbi etik, iş etiği, sosyal etik, çevre etiği gibi bölümlerine karşılık, Biz de uygulamalı ahlakın da buna karşılık gelebilecek ana başlıkları ve bölümleri vardır. Bunlar Ferdi ahlak, aile ahlakı ve sosyal ahlak, devlet ahlakı ve dini ahlak.

✎ Bizdeki ameli ahlak, pratik hayatın çeşitli yönlerini öğüt ve tavsiyelerde bulunurken, Batı'daki uygulamalı etik modern hayat ve gelişen teknolojinin ortaya çıkardığı ikilemli ve karmaşık ahlaki sorunlarla ilgili tezler ve tartışmalar tarzında görülmektedir. Batı'daki uygulamalı etiğin genetik kopyalama, kürtaj, organ nakli, ötenazi vb. hassas ve tartışmalı konuları, İslam âleminde ahlakçılardan ziyade, onlarla beraber fıkıhçıların çalıştığı ve bir hükme bağladığı konulardır.

C)İSLAM AHLAKININ YENİDEN YAPILANDIRILMASI

✧ Bilimde otorite kabul edilen insanlara göre, yeni bir eser şu yedi şeyden biri veya birkaçını ortaya koymak için ele alınmalıdır. Bunlar; Orijinal bir şey meydana getirmek, eksik olanı tamamlamak, kapalı veya karmaşık bir konuyu aydınlatmak, uzun olan bir meseleyi kısaca özetlemek, düzensiz olanı bir düzene koymak, dağınık olanı toparlamak ve nihayet hatalı olanı düzeltmek.

¶ Şimdilerde yeni bir eser ortaya koymanın şartları, bilimsel ve orijinal olmak diye özetlemektedir.

İslam'da ahlakın şartını öne sürerken, aslında temel düşüncemiz, din-ahlak ilişkisini ele aldığımız çeşitli derslerimizde ortaya çıkan bir soruya cevap aramaktır.

✧ İslam'ın iman ve ibadet esasları her Müslüman için hatırdaki tutulabilecek sadelik, netlik ve belirginlik taşıırken, onun ahlak esasları kolayca hatırdaki tutulup her tikel olay karşısında vicdani yargıda bir kriter oluşturabilecek ve hatta kişiye o yönde sarsılmaz davranışlar kazandırabilecek sadelik, netlik ve belirginlik içinde değildir. Temel erdemler konusundaki bu belirsizlik açık bir şekilde ortada iken, bu durumun asla İslam'ın bir kusuru olmadığı, sadece sonra gelen âlimlerin bireysel erdemler konusunda bu tür bir sadeleştirmeye ve sistematikleştirmeye, şu veya bu sebepten dolayı bugüne kadar pek gerek

görmediklerinden kaynaklanmaktadır. Bizim hipotezine göre, iman ve ibadet konusunda olduğu gibi, ahlak konusunda da bir takım ilkelerle yola çıkıp hem teorik olarak İslam dininin sadeliğini daha belirgin bir biçimde gözler önüne serecek hem de Müslüman'ın pratik hayatında arzu edilen ahlaki arınma ve yetkinleşmenin daha kolay ve daha yaygın bir biçimde gerçekleşmesine büyük katkı sağlayacaktır.

1-)İslam Sadelik ve Ahlak

● İslam dinin, özellikle öteki dinlerle karşılaştırıldığında, ortaya çıkan en temel özelliklerinden biri de sadeliğidir. Nitekim İslam'ın yayılış tarihini anlatan kitaplarda; İslam'ın kolay ve çabuk yayılmasında önemli bir rolü olduğu ileri sürülen en temel özellik, İslam'ın sadeliği ve yalın oluşudur. Çağdaş bilim felsefesi ve din felsefesinde de sıkça atıfta bulunduğu üzere, doğruluğun en önemli göstergelerinden biridir.

Toplumun ve ailenin temeli birey olduğu gibi, ahlakın temeli de bireysel ahlaktır. Bireysel ahlak denilince de teleolojik olarak anlayışlarına olduğu gibi ahlaki eylemlerin sonuçları ve yararları, deontolojik ahlak anlayışları da olduğu gibi ahlaki eylemlerin sebepleri, niyetleri bir ödev olma özelliğinden ziyade, ahlaki eylemlerin sebep ve sonuçtan oluşan her iki yönünü kapsayacak şekilde bütünsel etkinliğin sahip olan ahlaki öznenin kendisinde bulundurulması gereken erdemler aklımıza gelmektedir.

✚ Amacımız, İslam dinine göre Müslüman bir bireyin sahip olması gereken temel ve ikincil erdemlerin neler olduğunu sade ve sistematik bir biçimde tespiti, tanımlanması, temellendirilmesi önem ve öncelik sırasına göre derecelendirilmesi dir

2-) İslam Ahlak Anlayışına (Dini, Tasavvufi, Felsefi) Kısa Bir Bakış

✚ İslam medeniyeti içerisinde Müslümanlar arasında var olan ahlak anlayışlarını üçé ayırmak mümkündür:

A)Dini ahlak

B) Tasavvufî ahlak

C) Felsefi ahlak

✚ Dini ahlak, Kur'an ve sünnette yer veren ve model alınacak en ahlaklı insan örneği olarak da hiç kuşkusuz Hz. Peygamberi gören bir İslam ahlak anlayışıdır.

✚ Ne yazık ki dini ahlak, bırakın başka kültürlerdeki ahlak anlayışlarını İslam ahlakının diğer anlayışlarıyla bile karşılaştırıldığında sistematik ve sadelik yönünde bir yeterliliğe sahip değildir. Bu yüzden de yeterince pedagojik ve sosyolojik olarak kabul edilmelidir. **Bu konu ile 2018 büt sorusu mevcuttur**

İki büyük anlayışı olan tasavvufi ahlakın insana ve ahlaki erdemlere büyük önem verdiği ortadadır.

✍ Dini ahlaktan farklı olarak tasavvufi ahlakta, genel dini kapsayıcılık veya çoğunluğun bir uzantısı olarak, öteki dinlerin ahlaki ilke ve erdemlerinden yararlanma ve başta Hz. İsa olmak üzere öteki peygamberlerin ahlaki özelliklerini de belirgin bir biçimde model alabilme gibi davranışlar görülmektedir.

D-) KANT AHLAKI VE İSLAM'DA AHLAKLILIĞIN EN YÜKSEK İLKELERİ

✍ Etik ve epistemoloji ya da daha anlaşılır bir ifadeyle, felsefi açıdan ahlaki eylem veya erdem ile bilgi arasında ne tür bir ilişki olduğu düşünüldüğünde, her şeyden önce akla Sokrates'in, erdem bilgidir, özdeyişi gelebilir. Ancak yaşam pratikleri bağlamında, bu özdeyişin doğru olup-olmadığı tartışmaya açıldığında, kolayca itiraz seslerinin yükseldiği görülür. Daha ilk bakışta, bilginin erdemli olmayı sağlamak ve sürdürmek için yeterli olacağı yeterli olmayacağı sigaranın sağlığa zararını bilmenin doktorların sigara içmesini engellemeye yetmediğini görmek bakımından önemli bir örnektir. (Burası ile ilgili 2017 final sorusu vardır.) O halde, erdem bilgiye indirgenemeyeceği, erdem ve erdemsizliklerin bilgisine sahip olmanın da insanları ahlaki yapmaya yetmeyeceği şeklinde sağduyuya dayalı ve gerçekten makul itirazlar, doğal olarak kabul edilmelidir. Ne var ki, bu itirazları haklı görmek, Sokrates'in haksız olduğunu göstermez. Belki Sokrates'in erdemli olmak konusunda bilgi faktörünün rolünü, tek başına yeterli saymakla abartılı davrandığı söylenebilir, ama tamamen yanılmış olduğunu kimse söyleyemez.

✍ Elbette erdemlilik te bilgi her şey değildir, ama bir hayli etkin bir faktör olması sebebiyle çok şeydir. (Burası ile ilgili 2014 final 2015 final 2017 final sorusu gelmiştir.) Çünkü doğru alışkanlıklar kazandırma eğitimi verecek olanlar yahut çocuğu ahlaki yetiştirecek olan cemaat veya toplum da Öncelikle öğreteceği ve örgütleyeceği erdemlerin neler olduğunu bilmek durumundadır.

✍ Bu durumda, ahlakın en genel ilkeleri sadece işin uzmanlarınca değil, olabildiğince herkes tarafından bilinmelidir. bunun için Uzmanlar tarafından saptanan en genel ilkeler, hatıra kalacak sayıyı geçmeyecek şekilde belirlenmeli, ayrıca bunlar da kendi aralarında önem sırasına göre bir hiyerarşik düzenle formüle edilmelidir. Böylece aralarından birini seçmek zorunda kaldığımızda, önceliğin hangisinde olduğu bilinmeli ve mümkün olduğunca her bireye aşılmalıdır. Bu şekilde formülleştirilmiş olan ilkeler, Kant'ın metaforik olarak ifade ettiği gibi, herkesin elinde tuttuğu bir pusula işlevi görecektir. İnsanlar bu Pusula sayesinde yönlerini ve yollarını hem daha kolay hem daha doğru bi biçimde bulup takip edebileceklerdir. (Burası ile 2011 bahar final 2015 final sınav sorusu vardır.)

✍ Sıkça kullanılma istatistiğinin öne çıkardığı dört erdem şunlardır: Sabır, Doğruluk, Affedicilik ve Yardımseverlik. Bura ile ilgili 2014 final 2016 final sorusu vardır.

✍ Nahl suresi 90. Ayette geçen kavramların karşılıkları olan ilkelerdir. Bundan hareketle, hatırdaki yer tutan ve her Müslüman'ın kolayca anlayacağı dört temel erdem şunlardır: Adalet, Yardımlaşma, İffet ve Merhamet. (Burası ile ilgili 2012 not yükseltme 2013 Final ve 2015 final 2017 final soruları mevcuttur)

✍ 'İslam Ahlak Felsefesi' ifadesini tarihsel olarak, Klasik İslam Ahlak Felsefesi ve Modern İslam Ahlak Felsefesi şeklinde bir döneme ayırmak mümkündür. İslam Ahlak Felsefesindeki bu kırılmayı sağlayan, ünlü Alman düşünürü İ.Kant olmuştur. (Bura ile ilgili 2013 final sorusu vardır.)

✧ Oysa erdemler, bireylerin sahip olduğu ve ahlaken övülen nitelikler iken; ilkeler, bireylerin temel davranış kurallarını belirten önermelerdir. İlke, belki biraz ilk kavram ile de bağlantılı görülebilir; O, bir kurallar dizisinin bir veya birkaç ana ögesi, en genel kapsamlı özüdür. Klasik mantıkta geçen ifadeyle söyleyecek olursak, ilke cins, kurallar tür gibi düşünülebilir. (Burayla ilgili 2016 final sorusu vardır)

✧ Batı da ise bir taraftan erdem ve ilke kavramlarının bir birinden kopuk şeyler olarak görülüp hangisinin önemli olduğu tartışma konusudur. (Burası ile ilgili 2011 final sorusu vardır) Erdem ve ilke kavramlarının kopuk olduğu yanlış cevaptır.

✧ Kant da, ilkeleri tespit edip vurguladığı kitabın başında da sonlarında da iyi niyet ve iyi niyetli olma erdemine vurgu yapmaktadır. (Burası ile 2011 not yükseltme sınavı soru gelmiştir.)

● KANT'IN AHLAK DÜŞÜNÇESİNDE İLKELERİN ÖNEMİ VE KESİN BUYRUKLAR

✧ Kant, Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi adlı kitabının önsözünde, bu çalışmanın içeriğinin, 'ahlak bunun en yüksek ilkesi' nin aranıp bulunmasından ve belirlenmesinden öte bir şey değildir, der. O, tüm kitabı boyunca bu ilkeyi arar ve bir tanesi en önemlisi veya en yükseği olmakla birlikte üç ilke bulur. Kendi ilke arayışımıza geçmeden önce bunların irdelenmesinde yarar vardır.

✧ **iyi isteme:** Kant ahlakının başlangıç noktası, bilinçli bir ahlak seçim yaparken sarf ettiğimiz toplam çabaya işaret eden bir nitelik olarak, iyi iradelilik ya da iyi isteme veya iyi istençtir. (Bura ile ilgili 2011 bahar final 2014 final 2016 final 2017 final sorusu vardır.) Kant'a göre, ahlaki açıdan en önemli ve en değerli şey, iyi istemektir; hatta dünyada, dünyanın dışında bile, iyi bir istemeden başka kayıtsız şartsız iyi sayılabilecek hiçbir şey düşünemez. Ayrıca bu isteme, etkilerinden ve başardıklarından ve herhangi bir amaca ulaşmağa uygunluğundan değil, bir isteme olarak, kendi başına iyi oluşundandır.

✧ Kant, iyi isteme kavramını da içeren ödev kavramı üzerinde durulması gerektiğini de söyler. Bilindiği üzere ödev kavramı bu ahlak sisteminin belkemiğini oluşturmaktadır.

✧ **Ödev:** Kant'a göre, ahlaken değerli sayılması gereken eylemler, her şeyden önce, ödevden dolayı yapılmış olan eylemlerdir. Ödev, yasaya saygıdan dolayı yapılan eylemin zorunlu bir sonucudur. Ahlak yasası kesin olarak emredici bir buyruktur, çünkü yasa koşulsuzdur. İstemenin yasa ile ilgisi yükümlülük kavramı adı altında ortaya çıkar; Bu da yalnızca akıl ve onun nesnel yasası tarafından da olsa, bir eyleme zorlanmayı belirtir. İşte yasaya göre olan bu eyleme ödev denir.

✧ **ilke:** İstemenin öznel ilkesidir ya da öznenin kendisine göre eylemde bulunduğu ilkedir. Yasa ise, her akıl sahibi varlık için geçerli olan ve ona göre eylemde bulunması gereken ilkedir, yani buyruktur.

✧ **Pusula olarak ilke:** Kant'a göre, bir istemenin ve eylemin ahlaksal olarak iyi olması için ne yapmak gerektiğini merak eden bir kişinin çok keskin ve derinlere uzanan bir bakışının olması gerekmez. Kant her zaman göz önünde bulundurulması ve yargılamalarda ölçüt olarak kullanılması gereken bu ilkeyi bir pusulaya benzetir. Sıradan İnsan aklının, "bu Pusula elinde, karşılaştığı bütün durumlarda neyin iyi, neyin kötü neyin ödevine uygun ya da ödevine aykırı olduğunu bilebilir.

✂ **İlke'nin önemi:** İlke'nin ahlaklılık açısından önemi çok büyüktür. Kant'a göre, "ahlaksal değer söz konusu olduğunda sorun gördüğümüz eylemler değil, eylemlerin göremediğimiz o iç ilkeleridir.

✂ İlke bilinmediğinde, kimin ahlaken örnek alınmaya layık olup olmadığı da bilinemez. İlke bilinmediğinde, örnek alınan kişi, insan olması hasebiyle doğal olarak ahlaken hatalı bir davranış sergilediğinde, örnek alan kişinin onu örnek almayı hala sürdürmesi ve böylece hataya düşmesi mümkündür. Böyle durumlara düşmemek için İlke'nin bilinmesi ve İlkeye uyulması, riski fazla olmayan bir yoldur.

✂ **ilke ve Buyruk:** Kant'ın tanımı ile bir isteme için zorlayıcı olduğu ölçüde nesnel bir ilkenin tasarımına Emir (aklın emri), bu emrin formülüne de buyruk denir. Buyruklar, koşullu (hipotetik) buyruklar ve kesin (koşulsuz) buyruklar (kategorik imperativ) olarak ikiye ayrılır. Koşullu buyruklar, insanın ulaşmak istediği başka bir şeye araç olarak bir eylemin zorunluluğunu ortaya koyarlar. Kesin buyruk ise, bir eylemi kendisi için, başka herhangi bir amaçla ilgi kurmadan, zorunlu olarak sunan buyruktur. Mesela mutluluk amacını geliştirmeye aracı olacak eylemlere yönelik buyruklar koşullu buyruklardır; eylem mutlak olarak değil, mutluluk amacının aracı olarak buyrulmuştur. Kesin buyruklar ise, eylemin içeriği ile ya da ondan çıkacak sonuç ile ilgili değil, Onu ortaya çıkaran ilke ile ve iyi niyetle ilgilidir. Kesin buyruklar, öğütlerden farklı ve zorunlu yasalar niteliğindedir.

✂ **Kesin buyruk:** Kant'a göre kesin buyruk aslında bir tanedir ve o da şudur: ancak, aynı zamanda genel bir yasa olmasını isteyebileceğin maksime göre eylemde bulun. Aynı yerde, "genel ödev buyruğu" da dediği bu buyruğu o şöyle de dile getirmektedir: eyleminin Maksimi sanki senin istemekle genel bir dua yasası olacakmış gibi eylemde bulun. Bunun Pratik Aklın Eleştirisi'ndeki ifadesi de şudur: Öyle eyle ki, senin istemenin Maksimi, hep aynı zamanda genel bir yasanın ilkesi olarak da geçerli olabilsin.

✂ Üç adımlı bir düşünme süreci ile eylemin doğru olup olmadığına karar vermemiz gerekiyor:

- 1-)Maksimini belirle,
- 2-)Maksiminin, kendinle çelişkiye düşmeden, genelleştirilip genelleştirilemeyeceğini düşünüp karar ver,
- 3-) Genelleştirilebiliyorsa onu yap, genelleştirilemiyorsa yapma.

✂ İşte bu eylemimizin bir maksiminin genel bir yasa olmasını isteyebilmemiz hususu, ahlaksal yargılamanın en genel veya en temel ilkesidir. Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi adlı eserinde en genel dediği bu ilkeye Kant, Pratik Aklın Eleştirisi adlı eserinde en temel der. İşte Kant'ın, orada sözünü edip aradığı İlke, bu ilkedir; aranıp bulunmuş, yukarıdaki şekilde saptanmıştır. Yani hep akılda tutulup bir pusula gibi kullanılması gereken İlke budur. Kant'ın bu genel veya temel formüller ürettiği iki İlke daha vardır.

2. **Kesin Buyruk:** Kant'ın ikinci ilkesine göre, "insan ve genel olarak her akıl sahibi varlık, şu veya bu isteme için rastgele kullanılacak sırf bir araç olarak değil, kendisi amaç olarak vardır. Bu ikinci ilkenin temeli, akıl sahibi doğa, kendisi amaç olarak vardır, önermesidir. Bu ilkeye dayalı pratik buyruk şudur:

Her defasında insanlığa, kendi şahsına olduğu kadar, başka başka herkesin şahsına da sırf araç olarak değil, aynı zamanda amaç olarak davranacak biçimde eylemde bulun.

3. Kesin Buyruk: Kant'ın üçüncü ilkesi ise, her akıl sahibi varlığın istemesinin, genel yasa koyucu bir isteme olarak görülmesidir. Bu ilkeye göre, istemenin genel yasa koyması ile bağdaşmayan bütün maksimler reddedilir. İsteme, kendisi yasayı koyan olarak görülmeli; ya da her akıl sahibi varlığın istemesi genel yasa koyucu isteme olarak düşünülmelidir. Özlü bir biçimde belirtildiğinde bu ilke "Her insanın istemesinin bütün maksimleri ile genel yasa koyucu olan bir isteme olması ilkesizdir. Onun başka "bir ifadesine göre de, "akıl sahibi varlık, kendini hep istemenin özgürlüğü ile olanaklı bir amaçlar krallığında -ister üye, ister baş olsun- yasa koyucu olarak görmelidir. Aynı zamanda yasa olarak genel olmasının isteyebileceğin maksime göre hep eylemde bulun yahut benzer bir ifade ile, kendilerini aynı zamanda genel yasalar olarak edinebilecek nesne maksimlerine göre eylemde bulun.

✂ **Mehmet S. Aydın'ın** Kant'ın bu konudaki görüşlerinden çıkardığı sonuca göre, "insan, Tanrının varlığına inanmadan da ahlaki ödevin ne olduğunu bilir. Fakat bu ödevi kararlılık içinde yerine getirebilmesi, ahlaki ümitsizliğe düşmemesi, her türlü fedakarlığı ve tehlikeyi göze alarak ahlak yolunda yürüyebilmesi için en yüksek iyyinin gerçekleşebileceğine, bunun için de Tanrı'nın varlığına ve ruhun ölümsüzlüğüne inanması ahlaken gereklidir. Bununla birlikte, Tanrı'nın varlığının, ahlak kanununun genel geçerliliği için değil, en yüksek iyyinin gerçekleşmesi için şart koşulduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla, Tanrı ve ölümsüzlük postulatlarının varlığına ve ilkelerin uygulanmasına sağladığı desteğe rağmen, "Kant'ın ahlak felsefesinin merkezinde Tanrı değil, pratik aklın kumanda ettiği insan bulunmaktadır."

KANT İLKELERİNİN MODERN İSLAM AHLAKINA YANSIMALARI

✂ Modern dönem islam ahlakçılarının birçoğunda Kant'ın bir etkisi görmek mümkündür. Kant etkisini yansıtan modern İslam ahlakçılarından biri A. H. Akseki dir. Akseki'nin kendi ifadeleriyle, 'Ahlaki meslekler içinde en mükemmel ve ulvi olan meslek, en salim ve isabetli ahlaki nazariye, esasını vazife de yani vicdanın sorumlulukta bulan ve ahlaki vazifesinin esasını yalnız akıl üzerine kuran akılcıların mesleğidir.' Bunu en mükemmel tefsir eden kişi ve bu mesleği en büyük temsilcisi Kant'tır. Bu ve benzeri övgülere rağmen Akseki, bu mesleğinde noksan olduğunu görmemek mümkün değildir, diyerek Bunları maddeler halinde sıralar:

✂ 1-) Vazifenin kaynağı olarak akıl göstermek yeterli değildir. O halde Kant, gerçek manada vazifenin kaynağını bulamamıştır.

✂ 2-) Ahlakı yalnızca kanun kavramı üzerine kurmak doğru değildir. Sevgi, şefkat, merhamet gibi duygulara yer vermeyip, yalnızca kanuna ve emre itaate dayalı bir ahlakta bir lezzet ve bir fazilet yoktur. Kaldı ki aslında hisler ve temayüllerden bağımsız bir eylemden bahsedilemez.

✂ 3-) Kanuna itaat etmek, Kant'ın öngördüğü gibi isteksiz ve bir baş eğme değil, aksine sonuçta meydana gelecek kıymet ve kemalin de dikkate alındığı, akla uygun bir kabulleniş olmalıdır.

✂ 4-) Kant'ın kesin emir dediği şey gerçekte şartlı bir emirdir. Çünkü herkes öyle davrandığında da bu davranışın yanlışlığını görmemizi sağlayan şey, -yalan söylemekte sosyal hayatın zarar görmesi örneğinde

olduğu gibi,- belki toplumsal ve bireysel bir menfaat söz konusudur. (Bu 4 şıktan 2016 final sorusu gelmiştir)

✧ 5-) Ödev ahlaki, eylemlerimizde dikkate almakla birlikte, niyetlerimizi ve kalplerimizde geçen iyi yahut kötü duygularımızı dikkate almamaktadır.

✧ 6-) Vazifeyi, sırf vazife olduğu için yapmak ahlakın en yüksek mertebesidir. Ancak bu mertebeyi çoğu insandan beklemek ne derece doğrudur? İnsanları kanuna uymayan sevk edecek faktör, öncelikle yakın ve uzak menfaatleridir. Dolayısıyla bir emre, sadece emir olduğu için uyumak mertebesine, ancak bu aşamadan sonra ulaşılabilir. (Bu 6.cı maddeden 2011 bahar final sorusu gelmiştir.)

✧ İslam ahlakının temelindeki asıl "Küllî Kanunu" yahut en küllî kanun ya da kanunları bulmak. Bunu belirttikten sonra, Akseki'nin yukarıdaki ifadesine dönüp devam edersek, ona göre, bu "külli Genel Kanunu"nun ne olduğu daha açık ve anlaşılır bir şekilde Allah tarafından Peygamberimiz aracılığıyla insanlara bildirilmiştir. Bu bağlamda, yani küllî genel kanun ifadesi olarak o, arka arkaya 3 hadis verir:

— Birr, yani hayır ve iyilik, kalbim mutmain olduğu şeydir. Kötülük de nefsini tahrik edip azdıran şeydir. Buna aykırı fetva verseler de aldırma.

— İyilik ve hayır güzel ahlaktır; günah ise kalbinde yerleşip de insanların bilmesini istemediğin, yani herkesten gizlediğin şeydir.

— Senden sadır olduğunu halkın görmesini istemediğin şeyi yalnız iken de, kendi başına iken de yapma. (Burası ile ilgili 2011 bahar final 2016 final sorusu vardır)

✧ Kant'ın, kitabının başında da sonunda da iyi niyet yahut iyi istemeyi bir hayli vurguladığı görmezden gelinemeyecek bir gerçektir. (Burası ile ilgili 2011 bahar finali 2012 final 2016 final soruları vardır.)

✧ Draz: Abdullah Draz da Akseki gibi bazı yönlerini eleştirmekle birlikte İslam ahlakını Kant'ı dikkate alarak ve büyük ölçüde Kant terminolojisiyle ele alan modern dönem ahlakçılarımızdandır.

✧ Batı literatüründe Altın Kural da denilen ifadenin negatif (yapma) tarafını, zikredilen bu hadis de pozitif (yap) tarafını dile getirmektedir. Bunlar birlikte düşünüldüğünde şöyle bir ilke ortaya çıkardı; 'Kendine yapılmasını istemediğini sen başkasına yapma; Kendine yapılmasını istediğini, sen de başkasına yap! Bu formül hakikaten Kant'ın formülüyle bir hayli benzerlik gösteren bir formüldür. (Burası ile ilgili 2015 büt sorusu vardır.)

✧ Bütün bunlara rağmen tekrar belirtelim ki, Draz bunlardan hareketle evrensel veya genel bir İslami ahlak ilkesi yahut kesin buyruğu olduğu iddiasına gitmemektedir. Zaten onun da bu türden genel ilke belirlenimlerini pek mümkün de görmediği anlaşılmaktadır Zira ona göre, yalnızca bir tek ödev yoktur. Hayat şartlarının karmaşıklığı ve sürekli değişimin ötesinde, ahlaki emirlerin çokluğu ve birbiri içine geçişliği vardır. Dolayısıyla, bu gibi nedenlerden dolayı, tek bir veya birkaç genel ilkeden bahsedilemez. (Burası ile ilgili 2011 bahar final 2016 final sorusu)

✂ **Çağrıcı:** Kant etiğine önem veren ve İslam ahlakının bir fayda ve saadet ahlakı değil, vazife ahlakı olduğunu açıkça öne süren Mustafa Çağrıcı, İslam'da vazifenin kaynağı'ndan ve vicdani sorumluluktan bahsederken, Akseki ve Draz'da da gördüğümüz hadislerle yer verir: Üstün iyilik (birr), ahlak güzelliğidir; kötülük (ism) ise, nefsinde (vicdanında) sıkıntı doğuran ve insanların haberdar olmasından endişe ettiği şeydir. (Muslim,Birr,14) Müftüler sana fetva verseler de, sen yine kalbine (vicdanına) danış (Darimi,Buyu,2). Bununla birlikte o, çok daha açık bir şekilde, diğer ikisinin de değinmediği başka bir ayeti, İslam ahlakının Kant ahlakı ile benzer temel kanunu olduğunu söyler. Ona göre, Kur'an-ı Kerim'in ilk suresinde geçen 'Emrolunduğun gibi dosdoğru ol!' anlamındaki ayet kategorik (şartsız) ahlakın temel kanunudur.

✂ Çağrıcı, İslam inancına göre her ahlaki vazifenin aynı zamanda bir Allah emri, bir kulluk gereği olduğunu belirtir. Ona göre, "Sana Ölüm gelip çatıncaya kadar Rabbine kulluk et! (Hicr/15:99) anlamındaki ayet, vazifenin mecburiliği ve sürekliliğini gösterir.

İSLAM AHLAKININ EN GENEL İLKELERİ İLE İLGİLİ KENDİ ÖNERİLERİMİZ

✂ Bedia Akarsu'nun belirttiği gibi, Kant'a göre istenci belirleyen, yasanın salt formu olmalı ve bu form her türlü içerikten sıyrılmış olmalıdır. Eğer içerik sağlayıcı nitelik sayılacaklarsa, bunun içindeki en temel birinci ve ikinci nitelik, evrenselleştirilebilirlik ve çelişmezliktir. (Burası ile ilgili 2015-2017 final 2018 3 sorusu vardır.)

✂ **Altın Kural:** "Kendine yapılmasını istemediğini sende başkasına yapma; Kendine yapılmasını istediğini, sen de başkasına yap!

✂ Kant'ın, basitçe söylediğinde 'kendini genel yasa koyucu gibi görerek eylemde bulun' şeklindeki üçüncü ilkesi de bu türden bir ilkedir. Bunun İslam'daki benzerinin temeli, müftüler ne fetva verirlerse versinler, kişinin en sonunda yine bir de kendi kalbine, kendi vicdanına danışması ve ona uyumasını tavsiye eden hadistir.

Uzman-vicdan ilkesi: Önce uzmanlara danış ama kendi akıl sahipliğini ; özgürlük ve sorumluluklarını hatırlayarak son kararı kendi vicdanına göre ver demektir.

✂ **Toplumsal şeffaflık ilkesi:** "İster toplum içinde ister yalnız iken, kalbinin mutmain olduğu ve güzel ahlaklığa uygun düşen şeyi (iyiliği) yap, vicdanını rahatsız eden ve insanların bilmesini istemeyeceğin şeyi (kötülüğü) yapma!"

✂ **Altın kural:** Altın kural denilen ilke, tek başına ele alındığında 24 ayar bir altın değildir. Olsa olsa 18 ayar olur veya daha doğrusu onu kullanan kişinin -deyim yerindeyse- ayarına göre, onun ayarı da artar veya eksilir. Çünkü herkes esasta kendini ölçü alacaktır; ama herkesin aynı ölçüde ahlaklı olmadığı bir gerçektir. Bu durumda, gerçek çok ahlaklı bir kişi bu kuralı uyguladığında, yani kendi için istediği veya istemediği şeyi dikkate alarak karar verdiğinde, sonuç ahlaken doğru çıkacaktır. Fakat kişi ahlaken düşük karakterli, ahlaki yaşamı zayıf, ahlaki dünya görüşü bozuk, vb. biri ise, bu soyut ve içeriksiz kuralı kendine uyguladığında, çok da ahlaken uygun bir sonuca varılmıyacaktır.

● Kur'an Ve Hadislerdeki Genel İlke Ve Emirler

✧ 1-) **Hak İlkesi:** Ahlaken en öncelikli diğer, varlıkların haklarıdır. Varlıklara haklarını vermek ve onlara haksızlık etmemek ahlaklılığın birinci koşulu, eşiği veya birinci basamağı, olmazsa olmazdır. Burada varlıklar denmesinin sebebi, insan hakları başta olmak üzere, hayvanlar, bitkiler, doğal dünya gibi tüm fiziksel varlıkları ve insanlar için tüm metafiziksel varlıkları topluca ifade edebilmektir.

✧ Hak, adalet erdeminin gereğidir; hak ilkesine riayet etmek de, adalet erdeminin gereğini yerine getirmektir.

✧ Her varlığa ya da er hak sahibine hakkını vermekle ilgili pek çok ayet ve hadis varsa da bunlardan bir kaçışunlardır: Yakınına, düşküne, yolcuya hakkını ver... (İsra 17/26) "Allah şüphesiz adaleti, iyilik yapmayı..... emreder." (Nahl /16: 90) "Kendiniz, ana babanız ve yakınlarınız aleyhine de olsa, Allah için şahit olarak adaleti gözetin..." (Nisa 4/35) "Üzerinde Rabb'inin hakkı var, aile ve çocuklarının hakkı var. Binaenaleyh her hak sahibine hakkını ver." (Buhari, savm 51, Akseki s.155'den naklen) Bu ilkenin negatif kısmı ile ilgili birkaç örnek ayet de şunlardır:... Rabbim kimseye haksızlık etmez.(Kehf 18/49) Allah şüphesiz zerre kadar haksızlık yapmaz,... (Nisa 4/40)... Böylece haksızlık etmemiş ve haksızlığa uğramış olursunuz. (Bakara 2/79) İşte bunlar ve benzeri pek çok ayet ve hadisten, altına pek çok az ilkenin ya da kuralın eklenebileceği temel bir ilke çıkar: "Her Hak Sahibine Hakkını verin, Hiç Kimseye Haksızlık Etmeyin!"

✧ **İyilik İlkesi:** Eğer İslam ahlakının ya da ondan kaynaklanmış evrensel bir ahlakın en öncelikli ilkesi hak ilkesi ise, en önemli ilkesi de, kısaca belirtilme istendiğinde iyilik ilkesi denebilecek ilkedir.

✧ İnsanlara haklarını vermek hukuken de ahlaken de zorunludur; ama bunu yaptığınızda, hukukun sizinle ilişkisi biter; sizden daha fazlasını istemez. Ahlak ise bu noktada kalmaz; hukukun bıraktığı yerden devam etmeyi sürdürür; hatta onun asıl işlevi aslında buradan sonra başlar. Çünkü haksızlık yapmamak her insan için normal ve doğal bir haldir, bir üstünlük ve övgü hali değil. Oysa ahlak, sadece zorunlu ödevlerini yapan değil, üstün değerleri olan, kâmil olan, mükemmel ve yetkin olan insanlar oluşturmaya hedef edinir. Bu yüzden ahlakın asıl kendine özgü konusu, haklardan ziyade, iyilikler ve kötülüklerdir.

✧ "Kim zerre kadar iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre kadar kötülük yapmışsa onu görür." (Zilzal 99/7-8) "Sizden, iyiye çağıran, doğruluğu emreden ve fenalıktan meneden bir cemaat olsun." (Al-i İmran 3/104) "... iyilikte ve fenalıktan sakınmak da yardımlaşın, günah işlemek ve aşırı gitmekte yardımlaşmayın...." (Maide 5/2) "...Hayırlı işlerde birbirinizle yarışın." (Bakara 2/148) "O, yaptığı iyiliği birinden karşılık görmek için değil, ancak yüce Rabbinin hoşnutluğunu gözeterek yapmıştır. Elbette Kendisi de hoşnut olacaktır." (İeyl 92/19-21) "Bir iyiliğe on katından yedi yüz katına kadar sevap vardır. Kötülüğe ise kendi misli kadar günah vardır, ancak Allah dilerse bundan da vazgeçer (bağışlar.)" (Sahih-i Buhari Muhtasarı, s. 84) Bunlar ve benzeri pek çok ayet ve hadisten altına pek çok alt ilke veya kuralların girebileceği şöyle bir ilke çıkarmak mümkündür:"(Her zaman, zerre kadar da olsa) iyilik yapın, (hiçbir zaman, zerre kadar da olsa) kötülük yapmayın!"

✧ 3-)Sevgi İlkesi: En öncelikli ilke olan hak ilkesinin üstünde en önemli ilke denilebilecek olan iyilik ilkesi olduğu gibi, onun da üstünde en yüksek ve en yüce ilke diyebileceğimiz Sevgi ilkesi vardır. Hak ve ödevin üstünde, özgecilik ve fedakârlıklardan oluşan iyilik yapma düzeyi olduğu gibi, belki zoraki ve gönülsüzce iyilik yapma düzeyinin üstünde de, severek iyilik yapma ve iyilik yaptığın varlıkları sevmeye düzeyi vardır. Sevmeye düzeyi başlangıçta oluşursa daha at düzeylerde kendiliğinden veya kolayca oluşacaktır. Sevmeye başlangıçta oluşmıyorsa, kademeli olarak insanların sevgi düzeyine çıkarılması, yüksek ahlakın gayelerindendir. Herkesin bu düzeye çıkması beklenmese de arzu edilen en yüksek düzey burası olduğu ve buranın ideal hedef zirvesini oluşturduğu bir gerçektir. Kendini ve öteki yaratılmışları sevmek, Rabbinin sevmenin en doğal yoludur. Ahlaklılığın merkezi ilkesi, ne birincisi ve üçüncüsü değil, bu ikisinin ortasında olan iyilik ilkesidir. Ahlaken, birinci ilke (hak) zorunluluk, ikinci ilke (iyilik) yeterlilik ilkesi iken, üçüncü ilke yetkinlik (sevgi) ilkesidir.

✧ "İşte siz, onlar sizi sevmezken onları seven ve kitapların bütününe inanan kimselersiniz...." (Al-i İmran 3/19) "Mü'min erkeklerle Mü'min kadınlar, birbirlerinin dostlarıdır. Onlar; iyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar,..." (Tevbe, 71) "Hiçbiriniz kendisi için sevdiğini (istediğini) (Müslüman) kardeşi için de sevmedikçe iman etmiş olamaz. " (Sahih-i Buhari Muhtasarı, s. 74 krş. Sahih-i Müslim Muhtasarı, s. 80) "Düzeltilmişken yeryüzünde bozgunculuk yapmayın..." (Araf 7/56) "...Allah bozgunculuğu sevmez." (Bakara 2/205) Bunlar ve benzeri pek çok ayet ve hadisten de şu ilke ortaya çıkmaktadır: "Birbirinizi sevin, bozgunculuk etmeyin!" (Burası ile ilgili 2011 final sorusu gelmiş)

✧ Ölçülülük İlkesi: İlkenin uygulanışı da dahil bütün ahlaki tutum, davranış, karar ve eylemlerde ölçülü olup, aşırı gitmemeyi, ilk üç ilke gibi asıl itibarıyla evrensel ve kategorik olduğu söylenen ilkelerin, bireylerin gündelik hayatlarının özel koşullarında uygulanırken bazen esnetilmesinin ve hatta zorunlu hallerde belki paranteze alınmasının meşru, mümkün ve hatta makbul olabileceğini belirten bir ilkedir.

✧ Bu ilke Platon'un adalet ilkesine her kesime şamil sayması gibi, her kesime ve her ilke ve eylemin uygulama aşamasında gerekli olan bir ilkedir.

✧ "...İkisi ortasında bir yol tut." (İsra 17/110) "Onlar, sarf ettikleri zaman ne israf ederler ne de cimrilik, ikisi arasında orta bir yol tutarlar." (Furkan 25/67) "....bir topluluğa olan kininiz, aşırı gitmenize sebep olmasın..." (Maide 5/2) "...aşırı gitmekten yardımlaşmayın..." (Maide 5/2) "...doğrusu Allah aşırı gidenleri sevmez." (Maide 5/87) "Allah kişiye ancak gücünün yeteceği kadar yükler..." (Bakara /2:287) "Din kolaylıktır. Dini aşmak isteyen kimse, ona yenik düşer. O halde, orta yolu tutunuz,..." (Sahih-i Buhari Muhtasarı, s. 83) Bunlar ve benzeri pek çok ayet ve hadisin ortak buyruğunun şöyle bir ilke oluşturduğunu söylemek mümkündür: "Ölçülü olun, aşırı gitmeyin!"

✧ Bu dört ilkenin tamamının hatırlanabileceği tek bir ayet vardır. O da şu ayettir: "Allah, din uğrunda sizinle savaşmayan, sizi yurdundan çıkarmayan kimselere iyilik yapmanızı ve onlara karşı adil davranmanızı yasak kılmaz; doğrusu Allah adil olanları sever." (Mumtahine 60/8)

● SONUÇ

 İlke kavramının, içeriksiz ve yarı-içerikli olanlar ve içerikli olanlar olmak üzere üçe ya da kısaca içeriksiz/biçimsel ve içerikli olarak ikiye ayrılır.

Soyut ve Biçimsel İslami ilkeler:

(1) **Kendini Ölçü Alma İlkesi:** "Kendine yapılmasını istemediğini, sen de başkasına yapma; kendine yapılmasını istediğini, sen de başkasına yap!"

(2) **Uzman-Vicdan İlkesi:** "Her zaman, önce uzmanlarından bilgi al; ama son kararı kendi vicdanına göre ver!"

(3) **Toplumsal Şeffaflık İlkesi:** "İster toplum içinde ister yalnız iken, kalbinin mutmain olduğu ve güzel ahlaklılığa uygun düşen şeyi (iyiliği) yap, vicdanını rahatsız eden ve insanların bilmesini istemeyeceğin şeyi (kötülüğü) yapma!"

(4) **Dini Doğruluk ilkesi:** "Dininin veya ahlaki değerlerinin emrettiği gibi dosdoğru ol!"

Dört içerikli temel İslami ilkeler:

(1) **Hak ilkesi:** "Her Hak Sahibine Hakkını verin, Hiç Kimseye Haksızlık Etmeyin!"

(2) **İyilik ilkesi:** "(Her zaman, zerre kadar da olsa) iyilik yapın, (Hiçbir zaman, zerre kadar da olsa) kötülük yapmayın!"

(3) **Sevgi ilkesi:** "Birbirinizi sevin, bozgunculuk etmeyin!"

(4) **Ölçülülük ilkesi:** "Ölçülü olun, aşırı gitmeyin!"

(Burası ile ilgili 2011 bahar final sorusu vardır)

 Kant'ın ilkeleri, özellikle onu uygulayacak kişilerin, zaten yeterince ahlaklılık özelliklerine sahip bir kişi olması durumunda, doğruya büyük ölçüde işaret edebilecek ilkelerdir.

Kant'ın ilkeleri, bu dört İslami İlkenin sadece birincisine ve hiyerarşik açıdan en ilk veya en aşağı düzeyine karşılık gelmektedir. Çünkü Kant'ın ilkesi genellikle ödevler ve haklar ile ilgilidir; hatta onların da daha ziyade negatif yönüyle, yani neyin yapılacağı değil nelerin yapılmasının ödevi uygun olmayacağı ile ilgilidir.

Hiç kuşku yok ki, ilkeyi bilmek eyleme geçmenin garantisi değildir; bunun sağlanabilmesi için, doğru ilkenin doğru inançla ve gerekleriyle de desteklenmesi gerekir. ● **AHLAK FELSEFESİNİN PROBLEMLERİ**

1. Olgu ve Değer İlişkisi:

Olgu ve olaylar, bizim irademiz dışında, bize herhangi bir bağlılığı olmaksızın bizden bağımsız olarak varolan fiziki, tarihi, dini, sosyal, ekonomik vb. gerçekliklerdir. Değer yargıları ise, bize bağlı olarak ortaya çıkan mantıki, ilmi, fiziki, tarihi, dini, sosyal, siyasi, ekonomik olgu ve olaylar üzerine verdiğimiz hükümlerdir. Buna bağlı olarak da karşımıza bir takım ekonomik, ilmi, mantıki, estetik, dini, ahlaki vb. gibi

değerler çıkar. Mesela yağmurun yağması, tarlasını ekip yağmur bekleyen bir çiftçi için iyi ve faydalı bir şeyken, çömlek veya tuğlalarını kurutmak için dışarı çıkararak güneş bekleyen çömlekçi ve tuğlacı için kötü ve zararlı, istenmeyen bir şeydir.

✂ 2. Değer ve Değer Yargıları:

Daha önce de belirttiğimiz gibi, insan değerler üreten bir varlıktır. Biz, sadece olgusal türden olan varlık alanlarıyla değil, İnsanlar, hayvanlar ve bitkilerle de kurduğumuz ilişkilerde sürekli değerler üretiriz. Mesela bizim arkadaşlarımızla, hocalarımızla, ana-babamızla, hatta hayvanlarımız ve çevremizdeki bitkilerimizle ilişkilerimiz değerler örgüsüyle çepeçevre örülmüş bir vaziyettir. Örneğin;karşımızda duran bir Süleymaniye Camisi'nin taşıdığı niteliklere göre birçok değeri ortaya çıkar.

Değerlerin evrensel ve tümel olmalarına karşılık, değer yargıları daha ziyade tikel veya tekil olurlar. Çünkü değer yargıları bireylere, toplumlara, zaman ve mekana göre değişirler. Örneğin; "yoksula yardım etmek iyidir" yargısı, benim için anlamlı olduğu halde, kim olursa olsun mutlaka insanların çalışmasından yana olanlar için ise kötüdür. Çünkü ona göre bu şekilde bir uygulama insanları tembelliğe sevk edebilir. Bir başkası açısından ise, bu yardımın maddi bir şey olması yerine, o insanı bir iş sahibi yapmak, ona bir meslek edindirmek, ya da mesleği yapabilecek araç-gereçleri temin etmek şeklinde olmasının daha iyi olduğu uygun görülebilir.

▶▶ AHLÂKÎ DEĞERLER

Değerlerin birçok çeşitleri vardır.Düşünürlerin en çok ilgilendikleri değer ise **ahlâk değerleri ile estetik değerlerdir**.

Ahlâki değerler, en basit şekliyle, iyi veya kötü diye nitelendirilen davranışlarla ilgili değerlerdir.İyi ve kötünün ne olduğu meselesi,Ahlâk Felsefesinin en temel ve en fazla tartışılan problemlerinden birisidir.

↔DEĞERLERİN YAPISI VE MEYDANA GELİŞİ

Değerlerin Yapısının da üç yaklaşım vardır:

1)Öznelci yaklaşım: Bu yaklaşıma göre değerlerin kaynağı bizzat biz, yani insan süjesidir. Nesnelere, olaylara ve varlıklara biz değerler yükleriz. Kant'ın dediği gibi, "İnsan zihni kendi yasalarını nesneler dünyasına dikte eder, yerleştirir".

2)2. Nesnelci Yaklaşım: Bu yaklaşımda değerli olan bizzat değer objesinin kendisidir; nesne, obje değerini kendi içinde taşır. Adalet, iyilik, güzellik, doğru bir davranış vb gibi değerlerin kendileri bizzat değerlidir. Bunlar mutlak olarak doğru ve değerlidir. "Adam öldürmek kötüdür şeklindeki bir ahlâkî yargı, "bir dörtgenin iç açılarının toplamı 360 derecedir ile "deniz seviyesinde su yüz derecede kaynar" yargısı kadar nesnel içerikli biryargıdır.

3)4. Uzlaştırmacı Yaklaşım: Bu yaklaşım içinde olanlar, çoğunluğunu düşünürlerinoluşturduğu gruptur. Bunlar, salt anlamda değeri, ne doğrudan nesnelere ve olaylara, ne de öznelere bağlamaktadır. Bunlara

göre değerin, hem nesnel, hem de öznel bir yanı vardır. değerin, anlamlı olmasının bir yanı bize, diğer yanı da değeri yüklenen nesneye/objeye ait olmaktadır. ◀◀

b) DEĞERLERİN MEYDANA GELİŞİ:

Değerler felsefesinin üzerinde durduğu temel problemlerden birisi de "değerli olan bir şeyi, değerli yapanın ne olduğu" veya "değerin kaynağında neyin bulunduğu" sorusudur. Bu sorulara verilen cevaplar genel olarak üç grupta toplamak mümkündür:

→ 1. **Haz veren şey, değerlidir:** Bu görüşe göre, bir şey insana haz veriyorsa iyi, acı veriyorsa kötüdür.

→ 2. **Değer Tanımlanamaz Bir Şeydir:** Değer anlayışı, bu değerlerin tanımlanamayacağı varsayımına dayanmaktadır. Bu anlayışı İngiliz düşünürü *G.E. Moore (1875-1958)'un görüşü olarak bilinir. Ona göre, kavramlar, basit ve bileşik olarak ikiye ayrılırlar. Bileşik kavramlar basit kavramlardan oluşur ve bu kavramlar aracılığıyla tanımlanma imkânına sahiptirler. Örneğin "at" kavramı, tanımlanabilir bir kavramdır. Kör bir insana atın ne olduğunu tasvir edebiliriz; ama beyazlığın ne olduğunu anlatamayız. → **Moore'a göre değer,** buna bağlı olarak da iyi-kötü, güzel-çirkin, doğru-yanlış vb. beyazlık gibi mutlak basit bir niteliktir ve tanımlanamazlar.

→ 3. **Değerli Olan Tercih veya Arzu Edilendir:** Bu anlayışa göre, iyi olan şeyler, bizim

seçtiğimiz, arzu ve tercih ettiğimiz şeylerdir. Bu konuyla ilgili Spinoza şöyle demektedir: "Biz, bir şeyi iyi olduğu için arzu etmeyiz; aksine onu, arzu ettiğimiz için, o şeyin iyi olduğunu düşünürüz." Bu görüşte dikkat çeken husus, değerlerin değerlendirenin tercihinine, seçimine bırakılmış olması, onları kısmen de olsa bir rölatifliğe götürmektedir.

→ İyi ve Kötü Kavramlarına İçerik ve Amaç Yükleme Çabaları:

▪ Bu ahlâk anlayışları, iyi kavramına yükledikleri anlamlara ve bunun sonucunda ortaya çıkacak beklentilere göre bazı ahlâk sınıflamalarına gitmişlerdir. Bunlardan bazıları şunlardır:

▪ **1- Mutluluk Ahlâkı (Eudaimonisme)** İnsan davranışlarının son gayesi olarak mutluluğu gösteren ahlâk anlayışlarına mutluluk ahlâkı (eudaimonism) denmektedir. İlkçağ Ahlâk Felsefesi eudaimonist karakterlidir. ♦ **Demokritos eudaimonisme'in kurucusu kabul edilmektedir.** ♦ Bu anlayışa göre, "bütün insanlar mutluluğu arzu ederler. Ancak bu ahlâk anlayışları, mutluluğun mahiyeti ve ona nasıl ulaşılacağı konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

→ **Herakleitos ile Demokritos** en yüksek hayat ilkesini "hedone" (haz) da bulur. Bu anlayışa göre, insan davranışlarının ölçüsü haz ve acıdır. Haz ve acı da, faydalı ve zararlı olanın temel ölçüsüdür.

→ **Sokrates'e göre,** iyi olmak, bilgili olmaktır. Çünkü bilgili olmak ruha fazilet ve mutluluk sağlar. → END

→ **Platon (M.Ö. 427-347)'a göre** ise, iyi kavramı, bilgi, haz, ölçülülük, güzellik ve doğruluğun bir birleşimidir. İyi, aynı zamanda, faziletin, fazilet de mutluluğun kaynağıdır. Ona göre, "bilgelik", "yiğitlik

(cesaret)", "ölçülülük" ve "adalet" olmak üzere dört temel fazilet vardır; bunların içinde "adalet" en yüksek fazilettir. ← END

→ **Aristoteles** iyi kavramını, her şeyin kendisine yöneldiği amaç olarak algılar. Ahlâkî olan da, insan için iyi ola şeye yaklaşmaktır. ← END

→ **Hazcılığı**, bireysel ve sübjektifliğe indirgeyen **Epicuros (M.Ö.341-270) un**, mutluluk anlayışı da bireysel mutluluğu amaçlar. Epicuros'a göre, insanın son amacı, mutlu olmaktır. Bizi doğru eyleme götürecek olan da hazdır; çünkü haz, biricik iyi ve mutlak değerdir. Doğal olarak, en yüksek kötü de acıdır. ← END

→ Mutluluğu, en yüksek iyi ve en yüksek amaç kabul eden Stoalılar, "iyi" ve "fazileti", tabiata uygun yaşamakla gerçekleştirebileceğini öne sürerler. ← END

→ Zenon ise, tabiata uygun bir hayat sürmeyi, insanın kendi kendisiyle uyum içinde yaşaması olarak nitelendirir. ← END

→ Hristiyan dininde ahlâkın ilkesi olan "iyi", Tanrı'ya itaat etmek, Onun emirlerini yerine getirmek şekline temellendirilmiştir. Tanrı, iyinin ta kendisidir. En yüksek iyi de Tanrı'da seyre dalmaktır. ← END

→ Rönesans'labirlikte ahlâk anlayışı, dinî esaslardan tekrar uzaklaştırılmıştır.Rönesans'la birlikte bir de faydacılık kendisini göstermeye başlamıştır. Dinî kaynaklı ahlâk anlayışlarına karşı çıkan İtalyan G.Bruno (1548-1600), Fransız Montaigne (1533-1592) ve İngiltere'de pratik ahlâkı, dinî ahlâktan üstün tutan F. Bacon iyi kavramını, faydalı kavramıyla eş anlamlı kullanmışlardır. •Bacon'a göre, din olmadan da ahlâk olabilir; ahlâkî olanın kaynağı doğal kanundur.Gerçek fazilet ise topluma faydalı olandır. Bu görüş, Hobbes, Locke, Shaftesbury, Hume ve Holbach tarafından paylaşılmaktadır. ← END

→ Hobbes'un düşüncesinde iyi, "İnsanın kendisini sevmesi ve kendini koruma içgüdü'südür. ← END

→ John Locke felsefesinde, iyi ve kötü kavramlarının karşılığı, haz ve acıdan başka bir şey değildir. ← END

→ David Hume (1711-1776)'da ahlaki iyyinin, ahlâk duygusunun çıkış noktası "Sympathie"dir. Bu sempati kavramı, başkalarının iyiliğine yönelmiş bir duygu ve davranışın genel adıdır. ← END

→ Faydacılığın daha ileri seviyesi olarak "Ütilitarizm" adıyla şöhet bulan bir dönemi daha vardır ki bu anlayışı en ileri seviyede temsil edenlerden biri,Jeremia Bentham, diğeri de John Stuart Mili'dir. Bunlara göre, bütün canlılar hazza yönelirler. İnsanın hazzı sürekli kılabilmesi için de ahlâk ilmine ihtiyaç vardır. Ahlâk ilmi ise, insan fiillerine ait faydanın hesabıdır. ← END

→ faydacılığın temsilcisi William James de pratik faydanın dışında din, inanç, Tanrı, ahlâk vb. gibi hiçbir değer tanımaz. ← END

→ Temelde menfaate dayanması sebebiyle Faydacılığın, İslam ahlakçıları tarafından bir ahlak sistemi olarak düşünölemeyeceğı belirtilmiştir. END

→ En mutlu insanlar, mutlulukla kendini kayıt altına almayan insanlardır. END

→ VAROLUŞÇU AHLAK:

◆ XX. Yüzyıl insanının bunalımını esas alıp, oradan insanı yeniden kurgulamaya çalışan Varoluşçu felsefe anlayışına göre, ben (benlik) ile varlık özdeşdir. Çünkü insan, kendi özünü kendisi yaratır; kendi özünü yaratan tek varlık insandır.

◆ insanı insan yapan üç temel nitelikten bahsedilebilir. → Bu üç nitelik, belirsizlik, özgürlük ve tasarıdır ki, bunların toplamı da huzursuzluğu meydana getirir. → Kısacası, ne kadar insansak, o kadar huzursuz ve mutsuzuzdur.

◆ Varoluşçulardan Sartre'a göre insan, kendi başına ne iyidir; ne de kötüdür; ona kötülüğü başkası getirmiştir; insanın başkalarıyla ilişkisi de tam bir başarısızlıktır.

◆ Sartre diyor ki: “Ben başkasını nasıl görürsem, o da beni öyle görür”. İnsanlar arasındaki ilişkiler mutlaka aksayan, yozlaşan, özgürlüğü sınırlayan ilişkilerdir.

◆ Varoluşçulara göre insan, kendi hayatını yaşayan bir varlıktan başka bir şey değildir.

◆ insan kendi yolunu kendisi seçer.

◆ İnsanın kendisini tamamlayan, yine insanın kendisidir; insan, yardımsızdır, tek başınadır.

◆ İnsan seçim yapma konusunda mutlak özgürdür. Özgürlükle yapılan ve seçilen her şey, ahlâka da uygundur.

◆ Onlara göre, bir tek suç vardır; o da pişmanlıktır, yaptığından pişmanlık duyan kimse, kendi özüne ihanet ediyor demektir; en kirli, en pis şey pişmanlıktır, bu sebeple, sonucu açık yüreklilikle itiraf, ahlâki bir değerlendirmenin ölçütü olur.

◆ Bu ahlâk anlayışında aklın yeri yoktur; çünkü varoluş daima düşünceden önce gelir. Düşünce sadece varoluşa katılır.

◆ Bu ahlak felsefesi, temelini, II. Dünya Savaşının perişanlık, sefillik, maddî ve manevî felaketleri, ruhî bozukluklarında bulmaktadır.

→ Sartre ve onun düşünceleri, çağımızın kendini olduğu kadar, ölkü ve amaçlarını da yitirmiş gibi görünen umutsuz, disiplinsiz ve serseri gençliğinin bir çeşit dini olmuştur. Bu düşünce, aynı zamanda, insanın manevi büyüklüğünü sıfıra indirmek isteyen inkârlada anarşizmin yayılmasına hizmet etmiştir. END (Sayfa 108-109)

→ Vazife Ahlâkı:

◆ Ahlâki sistemler içinde yer alan, önemli bir ahlâk da İmmanuel Kant'ın geliştirmiş olduğu, "Vazife Ahlâkı" kuramıdır.

◆ Kant'a göre, ahlâk yasasının kaynağı bizzat insanın kendisidir. Ahlâkî değerlerin kaynağı ise insan aklıdır.

◆ "her düşünen insanın iradesini genel bir yasa koyan irade olarak kabul et" ilkesini koyarak ahlâkî iradeyi her türlü kayıttan uzaktutarak özgürleştirmiştir.

◆ "özgür olduğumuz için sorumlu olmamız" değil de, "sorumlu olduğumuz için özgür olmamız" gerektiği düşüncesini savunmaktadır.

◆ Ona göre, mutlak olarak iyi denebilecek tek şey vardır; o da iyi niyettir.

◆ Kant'a göre; "Öyle eylemde bulun ki, senin eylemin aynı zamanda, diğer insanlar için bir yasa/kanun olsun". Böyle, bir formül, bütün davranışlarımızın temel ilkesi olmalıdır.

◆ Kant'a göre; bir eylemi vazife olduğu için yapıyorsak, bu eylemin ahlâkça bir değeri var demektir.

◆ Kant'ta vazife mefhumu mutlak; sonuca ve menfaate bağlı bir vazife değildir; insanlara hayırlı yolu gösteren bir akıl meselesidir. Çünkü Kant, haz ve duyguları ahlak dışı sayar; aşka, sevgiye, haza, gönül hoşluğuna hiç yer vermez; onun nazarında her şey, aklın eseridir.

◆ Kant, tabiata kapılarını kapatmıştır; ona göre, tek hayır yolu vardır; o da, aklın kendisidir. → Vazife Ahlakı bitmiştir. (Sayfa 106-107) ☺

→ Ahlâksızlık Ahlâkı (immoralizm);

◆ toplumca belirlenmiş ahlâk değerlerini değiştirmek isteyen görüşlerin genel adıdır. Bu kavramı ilk defa Nietzsche (Niçe) kullanmıştır; daha sonra onu Guyeau takip eder.

◆ Nietzsche'ye göre ahlâk, mevcut olan ahlâk anlayışlarından tamamen farklı ve mevcut anlayışa tamamen zıt değerler üzerine kurulmalıdır.

◆ Ona göre ahlâk, güçlü varlıkların ve aydın ruhların nefret ettiği boş bir fetiş; ahlaki olaylar yoktur; ancak olayların ahlâkî yönleri ve yorumları vardır.

◆ Eşitlik, hak, adalet vb. gibi değerler birer safsatadır. Ahlâklı yaşamın tek çaresi, kendimizi ahlâklılık düzmecesinden kurtarmaktır.

◆ Immoralistlere göre, her şeyin ölçüsü insandır; her şeyin ölçüsü insan olunca; Tanrı düşüncesi de gereksizdir; zihinlerden Tanrı düşüncesinin sökülüp atılmasıdır.

◆ İyi ve kötü kavramlarını anlamlandıran da “Üstün İnsan” dır.

→ Bu anlayış aynı zamanda, birey yanında toplumu, erkek yanında kadını dışlamakta, kadına hiç değer vermeyerek, onu bir köle olarak görmektedir.

◆ **buahlakçılara göre din**, kötümserdir, toplumcudur, kadından yanadır, demokrattır; merhameti sever; fakirleri, hastaları, zayıfları korumaya çalışır; buna karşılık güçlülerin haklarını tanımaz.

◆ İmmoralist ahlak anlayışında, devletin kaynağında hiçbir ahlâk ilkesi yoktur;Devlet, organize bir ahlâksızlık örgütlenmesidir.

◆ "en bilge insan, en zengin kişidir.

◆ Hümanizm de ahlâkın en büyük düşmanlarından sayılmıştır. → (Sayfa 109-110)

→ Sosyolojik Ahlâk:

◆ Auguste Comte 'un temellendirdiği, Emile Durkheim ve L. Levy Bruhl 'ün geliştirdiği bir ahlâk anlayışdır.

◆ **Comte'a göre**, ahlâkın temel prensibi, başkaları (toplum) için yaşamaktır. Burada başkalarından maksat, aileyi, vatani ve bütün insanlığı anlamak gerekir.ahlâkî hayatın temeli,fedakârlıktır.

→ İnsanın bulunduğu her yerde ahlâk vardır; işte geliştirilmesi gereken ahlâk ta bu sosyal ahlaktır.

◆ **E.Durkheim**, ahlâkı sosyal kanunlarla açıklamak ve temellen. Ona göre, ahlâkî davranış, toplum olmanın tabii bir ürünüdür.

◆ **Levy-Bruhl**, geleneksel felsefenin ve klasik ahlâk teorilerinin görüşlerini eleştirmekle işe başlar ve törelere dayalı bir ahlâk teorisi geliştirmeyi hedefler.

→ Ona göre, ahlâk olguları bir toplum içerisinde doğar ve gelişir; buna göre ahlâkî gerçek, sosyal gerçeğin bir parçasıdır.

→ Sosyolojik ahlak yanlıları, bireylerin ahlaki gelişmelerini toplum kazandırdığı için ahlakın kaynağını büyük ölçüde toplumda bulmaya çalışırlar. Dolayısıyla birey, toplumun en küçük parçasını oluşturduğundan, onun ahlaki olmadan bir toplumsal ahlaktan da söz edilemez. →

→ Psikolojik Ahlâk:

◆ Psikolojik ahlâk teorileri, ahlâkî eylemlerin kaynağı olarak daha ziyade "ruhsal eğilimleri", dolayısıyla psikolojik kavramları kabul eden görüşlerdir.

→ insan unsurunu temel alıp, ahlâkî davranışın sebeplerini oluşturan iyi kavramını ise, psikolojik unsurlara dayandırılmaya çalışırlar.

◆ çağımızda, ahlâkı psikolojik bir temele dayandıran ve ona psikolojik bir mahiyet kazandıran düşünür, **Theodore Ribot** olmuştur. Ona göre ahlâkın temeli, insandaki ruhsal eğilimler ve bu eğilimlere yön veren şuardur.

◆ hiçbir zaman duygular davranışlarımızın esas olamazlar. Zira duygular, heyecanlar şeklinde ortaya çıktıkları için, akıl ve muhakemeye dayanmazlar.

◆ insan için esas olan içgüdülerini, güçlükler ve acı karşısında dizginleyebilmesidir.

◆ ahlaki eylemleri dayandırmaya çalıştıkları aşk ve sevgi, insanın iradesinden bağımsız duygulardır.

→ Bu duygular, yanılmayan bir şey de değildir. Onun ilham aldığı kaynak, çoğunlukla akla da uymaz. Çünkü pek çok hatalar ve hatta cinayetler âşıklar tarafından işlenir.

→ böylesine eksik ve insanı çeşitli hatalı davranışlara sürükleyen bir duygu, nasıl olur da ahlaki eylemin temeli olarak kabul edilebilir? (Sayfa 112-113)

→ İslâm Ahlâk Ve Felsefesi:

◆ Hz. Peygamber döneminde İslâm Ahlâkı, bütün sınırları belirlenmiş ilke ve kurallarıyla beraber tedvin edilmiş bir vaziyette değildi.

◆ Bir problem çıkarsa, bu problemler de bizzat Hz. Peygamber tarafından çözüme kavuşturuluyordu.

◆ (Hicri V. Asır)ahlâk çalışmalarının **şu üç ana grup etrafında toplanmıştır:**

→ 1) **Kuran Ahlâkı:** Bu ahlak anlayışı, doğrudan Kitap ve Sünnetle belirlenen ahlâk ve ahlak esaslarına dayanır.

◆ 2) **Tasavvufi Ahlâkı:** Bu ahlak sistemi, esas itibarıyla Kur'an ve Hadislere dayanmakla birlikte, ahlaki eylemde daha çok tasavvufi yorum ve yaşayışa ağırlık veren bir ahlak anlayışıdır.

◆ mutasavvıfların ahlâkıdır; yani seyir ve sülûke, nefis mücadelesine ve murakabeye dayanan bir ahlâktır.

◆ 3) **Felsefî Ahlâk:** Felsefî Ahlâk ise, Kuran ve Tasavvuf ahlâkının dayanakları olan naklî verilerle beraber, aklın ilkelerine dayanan bir ahlâktır.

→ Yunan ahlâk kitaplarından tercüme edilmiş veya o yöntemle yeniden ele alınmış ahlâk anlayışıdır.

→ Sokrates, Eflatun ve Aristoteles'in ahlâk görüşlerinden çıkan dört temel fazilet anlayışı, sonra bu temel faziletlerin ifrat ve tefritinden diğer fazilet ve reziletleri türetilmesi gibi bazı esasları benimseyen

İslâm filozofları, onların metotlarını kullanarak Kur'an-ı Kerim ve Hadislerdeki ahlâkî ilkeleri yeni bir yöntemle incelemeye başlamışlardır.

→ Bu ahlâk müellifleri arasında Farabî, İbni Sinâ ve İhvan-ı Safa okulu düşünürleri zikredilebilir.

→ İslâm düşüncesinde, ilk defa dinî ahlâk anlayışına karşılık, felsefî ahlâka önem verenler İhvan-ı Safa'dır.

◆ Üç ekolü uzlaştırmak ahlâk eserleri meydana getirme işi Hicrî V. Asırdan itibaren başlamıştır.

◆ ahlâk yazarları ve eserleri arasında; İbni Miskeveyh'in, Tehzibu'l-Ahlâk

→ Yusuf Hâs Hacib'in, Kutadgu Bilig

→ Edip Ahmet Yügnaklı'nın, Atabetü'l-Hakâik

→ Mevlanâ'nın Mesnevisi

→ Nasreddin-i Tûsî'nin Ahlâk-ı Nasır

→ Sadi-i Şirazî'nin, Bostan ve Gülistan

→ el-İcî'nin Ahlâk-ı Adudî

→ Aksaraylı Şeyh Cemâleddin Muhamme'in, Ahlâk-ı Cemalî

→ Celâleddin Devvânî'nin, Ahlâk-ı Celâlî

→ Hüseyin Vaiz Kâşîfî'nin Ahlâk-ı Muhsinî

→ Zenbillî Ali Efendi'nin, İlm-i Ahlâk

→ Koca Nişancı Mustafa Paşa'nın, Mevâhibu'l- Hâllâk fi Meratib'il-Ahlak

→ Kınalızâde Ali Efendi'nin, Ahlâk-ı Alâ (Sonunda eserler bitti 😊) →

↔ AHLÂK FELSEFESİNDE İYİ (Hayır) VE KÖTÜ (Şer) KAVRAMLARI:

◆ Birinci anlayışa göre; insanlar âlemdeki uyum ve düzeni esas alarak, ona uygun bir yaşam tarzını amaçlayan, yani ona uygun düşen ve onunla bütünleşen her şeyi iyi, uyumsuzluk ve aykırılık gösteren şeyleri de kötü olarak nitelendirirler.

◆ insan küçük evren, âlem de büyük insandır

◆ küçük olan insanın, büyük âlemin düzenine katılması gerekir.

◆ Tabiat yasalarını, aynı zamanda, bir ahlâk yasası olarak kabul ederler.

◆ Sokrates, düzen ve uyum olan yerde iyi, karmaşı ve uyumsuzluğun olduğu her yerde de kötölük vardır demektir.

◆ Platon ise, yıldızları yörüngelerinde hareket ettiren yasanın, aynı zamanda, insanın dünyasını da harekete geçiren düzen olması gerektiğini söyler.

◆ Stoacılar da ahlâk ilkelerini tabiatla uyum içinde yaşama olarak düşünürler.

◆ iynin antropolojik temellendirilmesinde ise hareket noktasında insana ait bir takım değlendirmeler yer alır. Bu değlendirme, biri doğa, diğeri doğa olmayan iki halde ortaya çıkar.

→ insanın, dıştan konulmuş hiçbir düzen öngörölmeksizin uğrunda çaba harcamaya değ bir "iyi"ye ulaşmaya çalıştığı varsayılır. Buradaki etik çabanın "en yüksek iyi"ye yöneldiğı görülür.

→ hayırların üstünde olan bir hayra yönelir ki buna da "hayr-ı a'lâ (en üstün iyi)" denir.

→ İkinci durumda ise, iyi ve kötü, temeli tabiat ve tanrısal olana dayanmadan, doğrudan bir akıl varlığı olan otonom insanın "ahlâk yasası" olarak koyduğu yasalarca belirlenir.

◆ Üçüncü yol olan dinî yol ise, Tanrı kavramından yola çıkarak iynin temellendirilmesi yoludur.

→ Tanrı'nın iradesiyle uygunluk içinde olmak olarak anlarlar.

→ Tanrı'nın emirlerine konu olana iyi, yasaklamalarına konu olana da kötü değeri yükler.

◆ İslâm ahlâkçılarında "hüsün (iyi) - kübûh (kötü)" problemi olarak ele alınmıştır.

→ hüsün ve kübûhun İslâm düşünürlerinde üç manaya kullanıldığını görülür:

◆ a) Hüsün, kendi başına zatı gereğı iyi, adalet gibi bir olgunluğa sahip olma; kübûh da zatı gereğı kötü, zulüm gibi bir eksikliğe işaret eder.

◆ b) Husûn, kendi başına değil, sadece amaca uygun olmak; kübûh, ise her türlü amaca uygun olmamaktır. Burada iyi olan şey, doğuracağı sonuç ve sağlayacağı yarar yönünden iyidir.

◆ c) Husûn, iyiye yaptığı katkı sebebiyle dünyada övölmeye, ahirette sevaba sebep olan; kübûh ise, dünyada yerilmeye, ahirette de azaba sebep olan şeydir.

→ tanımlamaya göre, bir davranış kendi başına ne iyi ne de kötüdür; ancak bir iynin ortaya çıkmasına sebep olduğu için iyidir ve övgüye değerdır.

◆ İslâm ahlâkçıları, ahlâk ilminin esasını bir yönden hayra dayandırarak, hayrın gayesinin fazilet olduğunu ileri sürerler.

◆ hayır tabii bir kanundur, zaman, mekân ve şahsa göre asla değışmez; çünkü bütün

hareketlerimizde iyilik ve kötülük ölçüsü "hayır"dır.

◆ Türk ahlâkçılarından Ali Kemal de hayrı, "külli' ve "cüzi diye ikiye ayırmaktadır. Küllî hayırdan, mutlak hayrı kastetmekte ve ona göre, küllî hayır, kemali ifade etmektedir.

→ Cüzi hayır ise, faziletle aynı seviyede olmayan hayırdır. Fazilet ise insana has en büyük hayırdır ve her türlü hayrın kaynağıdır

◆ Bazı materyalist ahlâkçılar, ahlâklılığın, iyi ile kötünün bilinmesiyle doğrudan bir ilgisinin olmadığını ileri sürerler; Ahlâk Felsefesini, ahlâkın ilim oluşunu, iyi ve kötünün mutlak oluşunu, ahlâkî duygunun iyi ile kötüyü ayırabilme özelliğini açıkça reddederler.

→ ahlâkî değerlerle ilmî değerleri birbirine karıştırmaktadırlar. Bunlar, iyi ile kötünün sürekli değiştiğini ileri sürerler.

◆ Türk İslâm ahlâkçılarından **M. Rahmi** ise iyi ve kötü mefhumlarının ayırt edilememesini, zaman, mekân ve insanlara göre değişmesinin sebeplerini, cehalet, menfaat ve ihtirasa, insanların tecrübe ve düşünce yönünden denk olmayışlarınabâğlamaktadır.

◆ İslâm ahlâkçıları insanı Allah'a yaklaştıran her şeyi ahlâkî bir hayır olarak nitelendirirler; buna göre, hayra ulaşmak isteyen de Allah'ın emirlerine uymak zorundadır. Başka yollarla hayır elde edilemez; en büyük hayır da hayr-ı ala", Allah'ın mutlak rızasını kazanmaktır. ***Allah aşkı, Allah sevgisi de birer hayr-ı a'lâ'dır.**İnsanın en büyük gayesi de zaten Allah'ın rızasını kazanmaktır. ← END

→ **Biyolojik Ahlâk:**

◆ İnsan davranışlarını bedeninin bazı fonksiyonlarına bağlayarak açıklamaya çalışan ahlâk anlayışına, genel olarak Biyolojik Ahlâk denilmektedir.

◆ temel dayanağı, insanın yaşam serüvenini anlatan hayat kavramıdır.

◆ Biyolojik teorilerle anlatan birçok görüşler vardır. Bunlardan ikisi: **Bio-Organik Okul ile Darwinist Okul'dur.**

◆ **Rus biyologu Metchnicof**, ahlâkın temelini, insanın biyolojik yapısında aramıştır.

→ Ona göre, canlı tabiat bir ahenksizlik içindedir; bu ahenksizlik insanda ise en üst seviyededir; hastalıklar, ihtiyarlık ve ölüm bunlardan bazılarıdır.

→ Bu ahenksizliklere çare bulmak ise Biyoloji biliminin işidir.

◆ **Ahlâkî biyolojik temellere dayandıran Lamarck, Darwin ve H. Spencer'e göre**, ahlâkî vicdan doğal bir tekâmül sürecine tabi içgüdülerden meydana gelmiştir.

◆ Biyolojik Ahlâk Okulunun (Evrimci Teorinin) ülkemizdeki temsilcisi ise **Akil Muhtar Özden'dir.**

→ Akil Muhtar, Darwin' in ahlâkı, evrimle açıklamasını doğru bulur; çünkü ona göre, beynin bazı bölgeleri, ahlâkî hislerin ve hükümlerin meydana gelmesinde ve bunların davranışlara etki etmesinde büyük rol oynar. İnsanları diğer hayvanlardan ayıran temel özellik de, bu beynin tekâmül sürecidir.

◆ Buraya kadar bazı yönlerden özetlemeye çalıştığımız ahlâk sistemleri, ne yazık ki insanın ihtiyaçlarını esas alan bir ahlâk anlayışı ortaya koymayı başaramamışlardır 😞

◆ Reaksiyoner olmayan, ancak birleştirici, bütünleştirici ve insana, insanlık değerini kazandıracak bir ahlâk sisteminin de olması gerekir. O da, ilâhî dinlerin sonuncusu, her şeyi ile Allah'ın koruması altında bulunan, bizzat Allah tarafından tamamlanan İslâm Dini'nin ortaya koymuş olduğu **İslâm Ahlâk ve felsefesidir.** 🤝 🌟 🍊 🍌 Mutlu son 😊

→ AHLÂKÎ EYLEMİN KAYNAĞI (NEFSİN GÜÇLERİ MESELESİ):

◆ birçok ahlâkçı İbni Miskeveyhin etkisiyle, bu güçleri **üç gruba** ayırmışlardır:

- a. ◆ Kuve-i Fikriyye, (Düşünerek söz söyleme gücü),
- b. ◆ Kuve-i Gazabiyye, (Üstün gelme gücü)
- c. ◆ Kuve-i Şeheviyye, (Soyunu devam ettirme gücü)

◆ Kuvve-i Fikriye:

Geleneksel İslam ahlâkçılara göre, Kuvve-i Akile-i Fikriye (Aklın Düşünme Gücü) de denilen bu kuvvetin merkezi, beyindir. İnsanın bütün düşünce ve eylemlerinin yöneticisi bu güçtür.

→ Bu yetinin bir türü de, Hakk'ı Batıl'dan ayıran, anlama (tefehüm)dir. Bu gücün, insanları iyi eylem ve davranışa sevk eden yönüne de *edep denir.

◆ Bu gücün gayesi de insanları daima doğruya ve Hak olana yöneltmektir.

◆ iki haline dikkat çekilmektedir. Bunlar: Orta hal ve aşırı hali.

Bu güçte asıl olan orta haldir; eğer bu güç, tam kıvamında bulunursa, halin sahibi hata yapmayan akıl gücüne ve sağlıklı düşünme ve iyi ile kötüyü ayırma gücü sahip olur. İşte bu gücün orta halinde, *Hikmet denilen erdem ortaya çıkar.

◆ Üstün gelme gücünün **aşırılık hali de ikiye ayrılır:**

1- ◆ **İfrat (meşru bir eylemde aşırıya gitme hali):** Bu kavram, orta hal sınırını aşmak, haddi aşmak, olması gerekeni, gereğinden fazla yapmak manalarına gelmektedir.

◆ 2-Tefrit (meşru bir eylemde gereği kadar eylemde bulunmama; orta halin altında kalma): Herhangi bir işi eksik yapmak. Örneğin, yeterince beslenmeyen insan sağlıklı kalmaması, evlenip bir yuva kurmuş insanların, sırf yanlış inançlardan dolayı, eşlerini ihmal etmesi gibi.

◆ b. Kuvve-i Gazabiyye Kuvve-i hayvaniye de denen bu gücün bedendeki yeri kalptir. Bazı farklılıklar arz etse de bu yeti, insan ve hayvanda ortak olarak bulunur. Bu güç, canlı varlığın bedenini koruma da dâhil olmak üzere, bütün menfaatlerini korumaya sevk eder.

→ bu güç insanda, üstün gelme, sevgi ve reislik(başkan) şeklinde ortaya çıkar.

→ Gazap kuvvetinin de tıpkı fikir kuvveti gibi, orta hali ve aşırı halleri söz konu-sudur. Bunun orta hali, şecaat (yiğitlik), hakkını korumada ve savaş halinde kahramanlıklar gösterme şeklinde açıklanabilir.

→ ifratı, aşırı öfke ve orantısız güç kullanma

→ tefriti ise zayıf kalplilik ve korkaklık olarak tanımlanmaktadır.

→ İslam ahlâkçıları zayıf kalpliliği, bütün kötülük ve reziletlerin temeli olarak kabul etmektedirler.

◆ c. Kuvve-i Şeheviye:

Bu kuvvet ahlâkçılarca, gıdalanma ve yaşama gücü, menfaati elde etmenin kaynağı olarak kabul edilir.

→ Bu kabiliyet, insan, hayvan ve bitkilerde ortak olarak vardır. İnsan cinsel hayatını bu gücü sayesinde düzene sokar.

→ Bu kuvvette de bir orta hal ve aşırılık söz konusudur. Bunun orta halinden iffet doğar;

→ Aşırılıkta çok ileri gitme durumundan hırs ve açgözlülük

→ Eksik olması halinde ise zayıf şehvetlilik ortaya çıkar.

→ İnsan ruhunda bulunan bu üç kuvvetlerin orta noktası, ▪hikmet, şecaat, iffet ve adalet▪ gibi dört temel fazileti meydana getirirler.

→ Düşünce tarihinde, bu dört temel fazilet ilk defa Sokrates derslerinde konu edinmiştir.

→ Daha sonraki dönemde, bu faziletleri ünlü Yunan düşünürü Aristoteles sistemleştirmiştir.

→ Bu kavramlar, Aristoteles'ten, İbni Mîskeveyh, Farabi ve Gazali gibi İslâm filozofları tarafından İslâm Dünyasına intikal ettirilmiştir. Hamdolsun İslam Ahlâk Felsefesi bitti. Rabbim zihin açıklığı versin inşAllah kardeşlerim.

↔ AHLÂKÎ DAVRANIŞ VE ÖZELLİKLERİ:

◆ ahlâk felsefelerinin araştırdığı bir takım temel problemler vardır.

◆ bunlar arasında en önemlisi ahlâkî olanın ne olduğu meselesidir.

◆ insan davranışlarını ahlâkî ya da ahlâk dışı yapan nedir?

☞ Veya ahlâkî olan bir davranışı ahlâkî olmayandan ayıran temel nitelikler nelerdir?

→ Ahlâkî bir davranışla, ahlâkla ilgili olmayan bir davranış kesin çizgilerle birbirinden ayrılabilir mi? Sorulan sorulardır.

◆ Bütün olaylar ve davranışlar doğrudan ahlâkla ilgili değildir; fakat bunlar belirli şartlar altında ahlâkî, bir anlam kazanabilir. Mesela yemek yeme, genel olarak, ahlâkı ilgilendiren bir olay değildir. Fakat insanın yemek yemeyerek görevlerini yerine getiremeyecek bir duruma düşmesi yahut ta ölümle karşı karşıya kalması sonucu yemek yemesi ahlâkî bir niteliğe bürünebilir.

◆ Ahlâkî davranış, ahlâkî olarak yargılanması ve değerlendirilmesi mümkün olan davranışlardır.

◆ Bazı ahlâk teorisyenlerine göre bir davranışı ahlâkî yapan ise, davranışın bizzat iyiyi ortaya koymasındır.

◆ bazılarına göre, duyu ve eğilimlere dayanması ve özgür bir iradeyle; bilerek, isteyerek ve seçilerek yapılmış olmasıdır.

◆ Ahlâkî davranışı şu şekilde tanımlamak mümkündür: Akıl ve irade sahibi bir insanın, hayır işlemek amacıyla, özgür olarak yaptığı şuurlu davranışlardır.

→ Buna göre, bilmeden ve zoraki yapılan bir eylem, ahlâkî olarak değerlendirilmez. Çünkü ahlâkî davranış, iradeli bir davranıştır.

◆ **Ahlâkçılara göre**, ahlâkî davranışları yöneten sebepler farklı olsa da, hepsinde ortak olan bir nokta vardır; o da, "insan iradesinin özgür olmasıdır."

◆ Her ahlâkî davranışta izlenmesi gereken iki yön vardır: Bunlardan birincisi, insanın içinden gelen **sübjektif (derûnî) yönü**, diğeri de dıştan gelen, herkesin gözünün önünde cereyan eden **objektif (zahirî) yönüdür**.

↔ **sübjektif yönü**, o nefsin bir sıfatı ve seciyesi durumundadır. Dış yönü ise, amellerin işleniş biçimi ve gerçekleştirilme şeklidir.

◆ Eğer bir düşünce ve davranış, o ahlâkın benimsediği temel yasaya/ilkeye uygun ise iyi ahlâk, eğer uygun değilse, kötü ahlâk olarak adlandırılırlar.

◆ İslâm ahlâkçılarında ise genellikle, ahlâkî veya ahlâkî olmayan davranışı belirleyen şey; tamamen **dinî emirlere uygunluk veya** **aykırılık** olarak kendisini gösterir.

◆ İyî ahlâkın insan nefsinde tesirli olabilmesi için, onun fazilet adını verdiğimiz "mekârim-i ahlâk" haline yükselmesi beklenir. Çünkü ahlâkın üstünlüğü, ancak faziletlerle gerçekleşir.

◆ bazı ahlâkçılar fazileti, mekârim-i ahlâk (üstün ahlâk) olarak vasıflandırır ve bunun tam zıddına da rezilet adını verirler.

◆ H. Remzi de fazileti, insanın üstünlük, üstün düşünceleri ve üstün ahlâkının esası olarak kabul eder.

◆ iyi ahlâk, aşağı olanı yükseltir, sevgi, dostluk, arkadaşlık duygularını kuvvetlendirir ve kulun Mabuduna candan yaklaşmasına sebep olur.

◆ Ahlâksızlık ise, aşağı olanı yüksek olandan uzaklaştırır, arkadaşlık ve dostluğu bozar, kin, kıskançlık ve ayrılık doğurur; insanı yaratanına asi kılar; böyle kimseler, ne dini düşünceden ne de fazilet duygusundan zevk alır.

Din düşüncenin yaygınlaşmasına ve faziletli davranışların ortaya çıkmasına karşı en büyük engel, kötü ahlâklı olmaktır.

◆ Ahlâkî bir davranış, her şeyden önce şuurlu, iradeli ve özgür olmalıdır.

◆ Özgür bir davranış ise, o davranışı gerçekleştirecek olan kimsede bir gücün ve yeteneğin bulunması gerekli kılar. Bu nedenle hayvanların, çocuk ve aklî yetilerini kullanamayan delilerin davranışlarında ahlâkî bir ölçü aramak doğru olmaz.

◆ İnsanların farkında olmaksızın yapmış oldukları davranışlar iradeli ve özgürce yapılan davranışlardan sayılmaz.

◆ davranışın bizim hayatımızın temel doğrultusu üzerinde etkide bulunan bir davranış olması gerekir. Bu da ahlâkla ilgili ikinci önemli şartlardan birisidir. Bu davranışın, "hayatımızın, temel doğrultusu üzerinde bir etkisi olması" demek, onun diğer insanların amaçlarını, toplumun kurumlarını veya kendi karakterinin meydana gelişıyla ilgili niyet ve eylemleri üzerinde etkide bulunması demektir.

◆ Ahlâkla ilgili çözümlemelerde herhangi bir kesinlikten söz etmek pek mümkün değildir; çünkü bu alanda sadece bir takım öneriler ve belirlemeler yapılabilir.

◆ AHLÂKÎ YARGI: Ahlâk Felsefesinin cevap bulmaya çalıştığı önemli sorulardan birisi de biz, nasıl oluyor da davranışlarımız için bu iyidir veya kötüdür yargısında bulunabiliyoruz? Böyle bir yargıda bulunmamızı sağlayan şey nedir? ↔ Böyle bir hükmün verilebilmesi için önce bir insana (süjeye), bir de bu süjenin algılayacağı objeye (ahlâkî davranışa) ihtiyaç vardır.

◆ Ahlâk hükümler, Matematik ve pozitif bilimlerdeki hükümler gibi sadece doğru bir sonucu değil, aynı zamanda, bir isteği de bildirirler. Meselâ, şu şey iyidir, ben onu yapabilirim, o halde yapmalıyım; aynı şekilde hırsızlık kötüdür yargısı, ahlâkî hüküm olarak hırsızlık yapma şeklindeki bir emirden ibarettir.

◆ Her ahlâkî davranışın bir ahlâkî yargı olabilmesi için, onun vicdanın tahlilinden geçmesi ve mantıkî bir önerme şeklinde ifade edilmesi gerekir.

◆ Tümel bir ahlâkî yargı,içeriğini belirsiz bırakmasına karşın, bize ahlâkî eylemin ideal formunu verir. Tekil bir ahlâkî yargı ise, bir olgu olmak bakımından bize ahlâkî eylemin içeriğini sunar; ancakformunu veremez. Çünkü tekil hükümler ahlâkî hareketin formunu belirsiz bırakır.

◆ ahlâkî hükümler: ahlâkî fiillerin sonuç ve içeriğine göre ortaya çıkan manevî bir karşılıktır. Eğer bir kişinin fiilleri kendisine ve başkalarına fayda ve zarar vermiyorsa, o kişinin davranışı için bir ahlâkî hükümden söz edilemez.

◆ **Sonuç olarak**;Hükmün ahlâkî sayılabilmesi için, önce o hükmü veren kişinin, akıllı ve temyiz gücüne sahip olması, eylemlerinde özgür olması; ikinci olarak da işlediği fiilin iyilik ve kötülüğünü bilmesi, fiilin gerçekleşmesinde bir engelin bulunmaması gerekir. ← **(Sayfa 121-126)**

İSLAM AHLAK FELSEFESİ ÖZETİ YENİDİR Bu özetle emeği geçen حافظة بشرى , HÜLYA AKSOY, ve HACER BENLİ arkadaşlar dualarınıza talip... *FAYDALI OLMASI DİLEKLERİMİZLE....*